

Josep PERARNAU I ESPELT

SOBRE LA PRIMERA CRISI ENTORN EL
DE ADVENTU ANTICHRISTI
 D'ARNAU DE VILANOVA: PARÍS 1299-1300*

L'estudi de les objeccions adreçades al missatge escatològic d'Arnau, formulat en versió definitiva en el *De tempore adventus Antichristi* i encara reela-

---

* Empro en aquestes pàgines el títol *De adventu Antichristi* perquè és el que donen els documents parisencs que es troben a la base del nostre estudi; també Pèire d'Alvèrnia, ATCA, VII-VIII (1988-1989), 213, lín. 31; i l'autor del *Tractatus quidam, in quo responderetur obiectionibus, quae fiebant contra tractatum Arnaldi* De adventu Antichristi, publicat com a apèndix del primer article en aquest volum. I com que no coneixem el tenor del dit opuscle tal com fou presentat a París el 1299, tampoc no podem saber si després fou reproduït sense modificacions, ja en la còpia més primitiva del Borgh. 205, ff. 26a-48, o si el fet que aquest tingui un títol diferent, el de *Tractatus de consummatione saeculi*, també és senyal que aquest segon text ja era el resultat de les revisions introduïdes àdhuc en el text més primitiu, després de les sentències del bisbe de París i de Bonifaci VIII (creuria que és molt significatiu que aquell canvi tan dràstic a favor d'un títol tan poc arnaldià comparegui en un text tan en la línia escatològicament aigualida del *De mysterio cymbalorum*, de més a més copiat durant el pontificat de Bonifaci VIII). Tampoc no podem saber quins eren els fragments exactes d'aquell text inicial que suscitaron la contraposició dels mestres i de l'autoritat eclesiàstica de París el 1299. Recordaré, per amor a la complexa possible, que immediatament després dels pontificats de Bonifaci VIII i de Benet XI, Arnau tornava al 'seu' títol de *Super tempore adventus Antichristi* (ATCA, X (1991), 215, lín. 737), títol que, altra vegada modificat, esdevindria definitiu en el Vat. lat. 3824, ff. 50c-78c, el de *Tractatus de tempore adventus antichristi*, publicat en aquestes pàgines del volum VII-VIII (1988-1989), 134-169.

La situació descrita en el paràgraf anterior no permet de saber amb precisió i detall quina era globalment la doctrina del primitiu *De adventu Antichristi*, ni, doncs, qui tenia raó en la polèmica parisenca, i per això m'he d'abstenir en aquestes pàgines d'aventurar qualsevol consideració doctrinal. Només a través de les referències que hi fan els dialogants del primer moment, Pèire d'Alvèrnia i Jean Quidort, podem saber algun punt doctrinal d'aquell opuscle, sense, però, arribar a cap reconstrucció textual.

A fi d'evitar llargues repeticions, em serviré de les abreviatures següents:

Acta Aragonensia = Heinrich FINKE, *Acta Aragonensia. Quellen zur deutschen, italienischen, französischen, spanischen, zur Kirchen- und Kulturgeschichte aus der diplomatischen Korrespondenz Jaymes II. (1291-1327)*. I-II, Berlín 1908, CLXXXII i 510; i III, 511-976 pp.

ALÓS = Ramon D'ALÓS [i MONER], *Colecció de documents relatius a Arnau de Vilanova* dins «Estudis Universitaris Catalans», III (1909), 47-53; 140-148; 331-332; 447-449; 531-534; IV (1910), 110-119; 496-498; i VI (1912), 98-103.

Cultura = MARTÍ DE BARCELONA, *La cultura catalana durant el regnat de Jaume II*, dins «Estudios Franciscanos», 91 (1990), 213-295.

MENÉNDEZ Y PELAYO = Marcelino MENÉNDEZ Y PELAYO, *Historia de los heterodoxos españoles*, vol. VII (Edición Nacional de las Obras de Marcelino Menéndez y Pelayo, XLI), Madrid-Santander, 1948.

borat en el *De mysterio cymbalorum Ecclesiae* els anys 1299-1301, dificultats que, aplegades per Jacme Blanc, foren ocasió per a l'*Apologia de versutiis et per-versitatibus pseudotheologorum et religiosorum ad Jacobum Albi, canonicum Dignensem*, publicada en les pàgines inicials del present volum, em permeté de constatar que aquella violent topada entre les autoritats, primer les acadèmiques i després les eclesiàstiques de París i Arnau de Vilanova (xoc que d'entrada afectà, ni que fos de rebot, directament la Casa de França¹ i, de segon rebot, la de Barcelona; i de sortida, la mateixa Seu de Roma); tot i la seva amplitud, consistència doctrinal i repercussions en afers diplomàtics entre França i la Corona catalanoaragonesa, fins ara no havia atreta (tant com la meua informació abasta) l'atenció dels investigadors.²

Regesta = MARTÍ DE BARCELONA, *Regesta de documents arnaldians coneguts*, dins «Estudios Franciscans», 47 (1935), 261-300.

REGLÀ, *Francia* = Joan REGLÀ CAMPSTOL, *Francia, la Corona de Aragó y la frontera pirenaica. La lucha por el Valle de Arán (siglos XIII-XIV)*, II (Escuela de estudios medievales. Estudios, XVIII. Publicaciones de la Sección de Barcelona, 14), Madrid, Consejo Superior de Investigaciones Científicas 1951.

1. Un detall demostra la implicació de la Casa de França: els autors han vist en un dels personatges que, en qualitat de ‚miles domini regis‘ (líns. 50, 180, 193), compareix en els dos documents escrits per Arnau de Vilanova en aquella ocasió, interessant-se per la situació d'Arnau de Vilanova, nogensmenys que el celebèrrim Guillaume de Nogaret (o un seu parent), el protagonista de l'Atemptat d'Anagni; consta la presència d'un altre, l'anomenat ‚archidiaconus Algye‘, que, trobant-se a París, ja devia saber que era un dels tres que formaven la comissió nomenada pel rei de França per a estudiar el problema de la Val d'Aran; es deia Ricard Nebot, tal com hom pot veure en REGLÀ, *Francia...*, 41, núm. 30.

2. En pot ésser prova el fet que, tant com s'ha interessat en l'‚akademische Auseinandersetzung‘, o en allò que deia o significava el *De tempore adventus Antichristi*, s'ha desentès de la dinàmica dels fets de París (com si en aquells no hi hagués la dita ‚Auseinandersetzung‘), Manfred GERWING, *Das Ende der Zeit. Der Traktat des Arnald von Villanova über die Ankunft des Antichrist in der akademischen Auseinandersetzung zu Beginn des 14. Jahrhunderts* (Beiträge zur Geschichte der Philosophie und Theologie des Mittelalters. N. F., 45), Münster, Aschendorff 1966, 75-253, fins al punt que en les cent setanta-nou pàgines que dedica a la presentació del dit text en la capital de França el 1299 no cita cap vegada ni els dos documents publicats per Marcelino MENÉNDEZ Y PELAYO, 260-270, ni el segon d'aquells dos, també inclòs per Henricus DENIFLE i Aemilius CHATELAIN, en llur *Chartularium Universitatis Parisiensis*, II, París 1891, 87-90 (l'única referència [p. 94, nota 49] al cartulari parisenc en el capítol esmentat és a la llista de les dues-centes dinou proposicions desautoritzades pel bisbe de París el 1277); també n'és prova el fet que Heinrich FINKE, *Aus den Tagen Bonifaz VIII. Funde und Forschungen* (Vorreformationsgeschichtliche Forschungen, II), Münster im W., Aschendorff 1902, 200-201, només esmenta globalment l'episodi de París, sense, però, entrar en detalls. Hi havia dedicat més espai Barthélemy HAURÉAU, *Arnald de Villeneuve, médecin et chimiste*, dins *Histoire Littéraire de la France*. Tome XXVIII. *Suite du quatorzième siècle*, París, Imprimerie Nationale 1881, 35-39, i més endavant n'hi dedicarien tant Paul DIEPGEN, *Arnald von Villanova als Politiker und Laientheologe* (Abhandlungen zur Mittleren und Neueren Geschichte, 9), Berlín-Leipzig, Rothschild 1909, 106 pp., que sota el títol: I. *Arnald als aragonesischer Gesandter in Paris. Seine ersten theologischen Schriften (1299 bis 1301.)*, 12-22, tot i dependre de Finke, en destina unes deu a resumir (igual com havia fet Hauréau) els dos documents esmentats en la nota

En aquestes pàgines no tinc ni de lluny la pretensió de clarificar tot aquell afer, que s'allargà entorn d'un any; una clarificació total comportaria una recerca prosopogràfica dels personatges que intervingueren a favor o contra Arnau durant aquella primera situació de crisi; també una de jurídica que individués tant els passos que seguí aquell procés, que tot fa suposar haver estat 'in causa fidei', fins a l'apel·lació d'Arnau de Vilanova a la Santa Seu, com la significació legal de cada un d'ells; encara exigiria d'esbrinar les possibles repercussions polítiques en les relacions entre França i la Santa Seu (per exemple: Fins a quin punt l'intentat procés de França contra Bonifaci VIII, amb el consegüent atemptat d'Anagni, repercutí, fent-lo allargar anys, en el problema de la restitució de la Val d'Aran a la Corona catalanoaragonesa? Recordem que, vistes les coses des de la cort de París, mancava l'autoritat internacional, la del papa, per a ells inexistent, que havia de confirmar la reintegració) o entre París i Barcelona o entre Roma (o Avinyó) i Barcelona; no entraré en cap dels aspectes esmentats ni en cap d'altre, fora del punt que crec bàsic i previ a qualsevulla aportació futura: el de conèixer quants i quins escrits podem saber que aquella topada provocà, llur ordenació cronològica, i de quants podem disposar en aquest moment.

Comencem per l'últim punt, perquè només en ell trobarem el cap que ens permetrà de començar de descapdellar el garbuix. El coneixement, ni que sigui molt incomplet, d'aquells fets, també ens permetrà de veure fins a quin punt arribava l'objectivitat d'Arnau de Vilanova en referir-se sobretot a les acusacions doctrinals de les dites autoritats acadèmiques i eclesiàstiques parisenques.

Cal, però, una precisió ja de bell antuvi: des del moment en què Arnau fou citat per l'*'Officialis'* (per tant, a comparèixer davant un personatge amb una missió oficial executiva i reconeguda dins l'organigrama de l'església de

---

següent, d'ell coneguts per l'edició de Menéndez y Pelayo; val a dir que no se'n surt de forma massa brillant, car segons ell no hi hauria hagut cap discussió entre els teòlegs i Arnau sobre la doctrina de l'opuscle, prèvia a la conquesta: «...mit ihm keine Verhandlung über den Inhalt gepflogen»: 17 (vegeu, per contra, el pas núm. IV amb la seva base en els dos documents publicats per Menéndez y Pelayo). També donà un resum de la discussió parisenca Franz PELSTER, *Die Quaestio Heinrichs von Harclay über die zweite Ankunft Christi und die Erwartung des baldigen Weltendes zu Anfang des XIV Jahrhunderts*, dins «Archivio Italiano per la Storia della Pietà», I (1951), 35-36.

Per a entendre els fets arnaldians de París, sobretot en el seu aspecte jurídic, pot ésser il·luminador l'estudi de Johannes Matheus Maria Hermannus THIJSSSEN, *Censure and heresy at the University of Paris, 1200-1400* (Middle Ages Series), Philadelphia, University of Pennsylvania Press 1998, XIII + 187 pp., fins i tot pel fet que, essent un estudi de quatre casos concrets, no analitza el d'Arnau de Vilanova i, per tant, l'aplicació al nostre es pot fer de manera més imparcial.

En aquest context hom pot recordar les pàgines de Luca BIANCHI, *Censure, liberté et progrès intellectuel à l'Université de Paris au XIIIe siècle*, dins «Archives d'histoire doctrinale et littéraire du Moyen Age», 63 (1996), 45-93, que contenen algunes referències al nostre cas, resumides en aquest anuari, XVIII (1999), 1007, núm. 13969.

París), els passos successius entraren a formar part d'un procés judicial ,in causa fidei'; ningú no ho proclama tant com Arnau mateix, ni que sigui ,a contrario', en repetir una i altra vegada que el problema era acadèmic i que, doncs, s'havia de solventar amb una discussió escolar;³ el fet que les coses no anessin pel camí universitari que Arnau volia, confirma que el procés d'aquells mesos no era únicament acadèmic, o més ben dit, que si començà (o Arnau hauria volgut i intentat que comencés) com un afer acadèmic desembocà de seguida en un de jurídic, enantat o menat d'acord amb les normes (si és que existien, car la ,causa fidei' era de les que, salvada la veritat, podien prescindir dels condicionants processals i anar «summarie, simpliciter et de plano, sola facti veritate inspecta»). Tindrem, doncs, en compte que durant aquells (per a Arnau massa llargs) mesos s'anaren acumulant els actes i les actes d'un procés judicial. Això vol dir que si aquelles actes s'haguessin conservat, es trobaria a l'abast de la mà tot allò que ens interessa (o almenys molts dels documents). Dissortadament res no permet de suposar que el tal procés s'hagi salvat ni a París ni a Roma (on en devia ésser enviada còpia notarial).

---

3. En la *Notificatio, protestatio ac requisitio ad regem Francorum*, Arnau s'expressava així: «...si dicant, ut tunc dixerunt, quod in opusculo meo *De adventu Antichristi* asseruntur aliqua temere, posito quod sic esset, tamen, cum assercio temeraria non vergeret in blasphemiam Dei nec in preiudicium vel iniuriam proximi nec in ruinam fidei, non ad presenciam iudicis causarum trahendus eram, sed potius scholarum, cum ea que sunt pure scolastica, debeant pure scolastice pertractari. Unde, cum propter actus pure scolasticos adierint Officialem et Episcopum Parisienses (ad quod iusticie titulus vel alicuius honestatis vrgebat eos?)...» (líns. 258-266); i sembla que en un primer moment les coses anaven per camins acadèmics, si no entenc malament unes frases gairebé inicials del *Instrumentum alterum appellationis magistri Arnaldi de Villanova a processu Parisiensium ad Apostolicam Sedem*: «...licet ego ad quamlibet uocationem domini Cancellarii venissem celeriter, letanter, et reuenter, ut ipse vel in capella sancti Dyonisii de Passu retulit...» (líns. 19-21). Arnau tornaria a insistir constantment en la seva pretensió que aquella discussió havia d'ésser purament acadèmica.

Recordem també que Arnau almenys dues vegades parlà de procés: en l'*Instrumentum alterum appellationis... a processu Parisiensium...* (lín. 133), i àdhuc de ,sollemnibus processibus' en la *Notificatio, protestatio ac recursus ad regem Francorum* (lín. 201), i que quatre anys més tard resumiria tot l'afer en una pàgina i mitja dins la *Protestatio XV kl. augusti A. D. M CCC IV facta Perusii coram domino Camerario Summi Pontificis* (PERARNAU, ATCA, X (1991), 215-216, líns. 725-775); un resum encara molt més breu es troba en el setè dels capítols d'acusació contra Bonifaci VIII presentats per Guillelmus de Plessiano a la *Congregatio ecclesiae Gallicanae*, dels dies 13-14 de juny del 1303, publicats per Jean COSTE (cf. nota 10), 146-147: «[XV]. Item, quendam librum compositum per magistrum Arnaldum de Villanova, medicum, continentem sive sapientem heresim, per episcopum Parisiensem, et per magistros theologie facultatis Parisiensis reprobatum, damnatum et combustum, et per ipsum Bonifacium publice et in pleno consistorio cardinalium similiter reprobatum, condemnatum et combustum, postmodum rescriptum, idem vitium continens, revocavit et etiam approbavit». El «...librum... postmodum rescriptum...» creuria que es refereix a la versió definitiva del *De tempore adventus Antichristi*, i no pas al *De mysterio cymbalorum*.

Per ara són només dos els documents generats per aquella situació que han arribat a nosaltres:⁴ l'*Instrumentum alterum appellationis Arnaldi de Villanova a processu Parisiensium ad Apostolicam Sedem*, datat amb precisió el 12 d'octubre [del 1300],⁵ i la *Notificatio, protestatio ac requisitio ad regem Francorum*, sense data; els editors, guiats per llur col·locació en l'únic manuscrit que els ha conservats, el de París, BN lat. 17534, l'han considerat fins ara anterior a l'esmentat *Instrumentum alterum appellationis...*,⁶ però tinc la impressió, gairebé el convenciment, que és posterior, tal com crec que la nota acabada de referir i les pàgines següents aniran aclarint.

4. A darreries del segle XVI n'existí un altre; ho demostra l'anotació de l'inventari dels fons que foren portats d'Avinyó a Roma el 1594, conservat en el Vat., Borgh. 390, f. 150 (antic 147^v), núm. 171: «Confessio magistri Arnaldi de Villa noua super quibusdam articulis circa fidem»; hi deu fer referència Odorico RINALDI (Raynaldus), en la seva continuació dels annals de Cesare Baronio, en referir-se a esdeveniments, que ell data el 1310: «Extat vero in MS reperito in Archivo Palatii Avenionensis anno MDXCIV, regente legationem Avenionensem Octavio Acquaviva cardinale, ac dein Romam allato in fidei orthodoxae formula, quam Arnaldus Villanovanus damnatis adversis erroribus professus est», *Annales ecclesiastici* (MANSI, IV, Lucca 1749, 498a, *Ad annum 1310*); he reproduït el text de Rinaldi perquè diu més que l'anotació manuscrita i podria tenir font diversa; o potser l'annalista pogué llegir aquella 'confessio' i en donà un resum més objectiu i complet que el del funcionari? No puc fer res més que preguntar-m'ho.

La decisió de transportar a Roma les restes de la biblioteca (i de l'arxiu) papals d'Avinyó és documentada per Anneliese MAIER, *Der letzte Katalog der päpstlichen Bibliothek von Avignon (1594)* (Sussidi eruditi, 4), Roma, Edizioni di Storia e Letteratura 1952. Vegeu més avall, el darrer paràgraf de la nota 17. Quant a les hipòtesis d'identificació de la dita 'confessio', vegeu les notes 38 i 40.

Giovanni MERCATI, en el seu, *Per la storia del codice illustrato di Opicino de Canistris e di altri codici e documenti trasportati a Roma dal Palazzo papale di Avignone*, dins el seu *Note per la storia di alcune biblioteche romane nei secoli XVI-XIX* (Studi e Testi, 164), Ciutat del Vaticà, BAV 1952, 4-5, ultra donar notícies d'aquell trasllat de fons bibliogràfics i arxivístics, ofereix informació de les diverses parts de l'actual Vat., Borgh. 390, al qual ens acabem de referir en aquesta nota.

5. Sobre la base del ms. de París, BN, lat. 17534, ff. 105-106, el text ha estat reproduït tant per MENÉNDEZ Y PELAYO gairebé en totes les edicions de la dita *Historia...* (no en la de «Biblioteca de Autores Cristianos», 150-151, Madrid 1956), i a base d'ell per DENIFLE i CHATELAIN (cf. nota 3), i per Ramon D'ALÓS, IV (1910), 116-119.

6. El recurs es troba en el mateix manuscrit parisenc, ff. 103v-104v. Publicat per MENÉNDEZ Y PELAYO, 260-265, i d'ací reproduït per D'ALÓS, *loc. cit.* (nota 5), 111-115.

Tal com dic, l'ordre del manuscrit ha passat a les edicions; la meua impressió que l'ordre cronològic és l'invers es basa en aquests detalls:

a) En un primer moment, tal com veurem de seguida, Arnau deixà un exemplar del *De adventu Antichristi* al Cancellier de l'Estudi de París, 'ad exemplar', per a treure'n còpia (líns. 234-235);

b) el cancellier el passà a(l)s professors de la facultat de teologia (líns. 150-155);

c) la nit en què fou empresonat per l'Oficial del bisbe de París, Arnau, en nom seu (retinguem el detall), féu demanar la restitució d'aquell exemplar (potser no en tenia d'altre i el necessitava per a la seva defensa) al dit Cancellier, per mitjà d'un seu acompanyant, el mestre Ramon de Poitiers (Ramundus de Pictavia) (líns. 234-236);

Les etapes d'un malson

A base, doncs, d'aquests dos documents podem reconstruir la sèrie o l'ordre dels esdeveniments més significatius d'aquella primera crisi en els vuit passos següents:⁷

I. Hi hagué en data indeterminada (octubre 1299?) alguns contactes previs entre Arnau de Vilanova i el Canceller de l'Estudi de París, ben documentats, en els quals:

Ia. Aquest rebé el *De adventu Antichristi* i el féu arribar als mestres de la Facultat de Teologia.⁸

Ib. Passats molts dies, aquests mestres (quatre o cinc, seculars, no religiosos) presentaren a l'Oficial del bisbat de París una 'cèdula', denunciant que

---

d) el dia 12 d'octubre de 1300, en l'*Instrumentum alterum appellationis...*, Arnau tornava a reclamar aquell exemplar, ja no únicament en nom seu, sinó en nom del rei de França (ací rau el detall), davant el qual encara era ambaixador (el Canceller, present, respongué que l'havia lliurat a d'altres mestres i que els en parlaria) (líns. 108-113); i

e) en la *Notificatio, protestatio et recursus ad regem Francorum*, Arnau informava el rei que havia fet demanar l'exemplar primer de forma privada o en nom propi [c]; després en nom del rei de França [d]; i que encara no li havia estat restituit (líns. 234-239).

La *Notificatio...*, doncs, descrivia l'estat d'aquest petit conflicte després del *Instrumentum alterum appellationis...* És, per tant, clar que l'*Instrumentum alterum...* és anterior a la *Notificatio, protestatio et recursus ad regem Francorum*, i que aquesta és posterior.

7. Crec haver de precisar que l'objectiu d'aquestes pàgines no és pas tant el de reconstruir tot allò que succeí des d'un punt de vista fàctic, acadèmic o legal durant aquells mesos, ans només d'individualar quins actes deixaren constància escrita o incidiren en escrits o documents d'alguna forma arnaldians.

Per pura coincidència s'ha escaigut que Manfred GERWING resumeix no pas els fets de París, ans tota la controvèrsia, en vuit punts, que, per descomptat, no són els nostres: «Damit begann eine Kontroverse, die sich... mit acht Strichen wie folgt skizzieren lässt», *Vom Ende der Zeit...* (cit. en la nota 2), XVI: en l'explicació d'algun dels nostres vuit passos hi haurà referència a afirmacions de Gerwing.

8. «...licet ego ad quamlibet uocationem domini Cancellarii venissem celeriter, letanter et reuerenter, ut ipse, vel in capella Sancti Dyonisii de Passu retulit...», *Instrumentum alterum appellationis...*, (líns. 19-21).

El Canceller, autoritat acadèmica suprema, càrrec de col·lació i provisió papal (*Chartularium Universitatis Parisiensis*, II, 69-70), en aquell moment, entre el 1296 i el 1302, era Petrus de Sancto Audomaro, Pierre de Saint Omer (*ibid.*, 70, nota); li dedicà una semblança acadèmica Palémon GLORIEUX, *Notices sur quelques théologiens de Paris de la fin du XIIIè siècle*, dins «Archives d'histoire doctrinale et littéraire du Moyen Age», III (1928), 223-225.

Quant al fascicle, diu l'*Instrumentum alterum appellationis...*: «Insuper autem requiro vos, dominum Cancellarium, ex parte domini regis Francie... quod restituitis mihi scripturam meam quam fidei vestre commisi et concessi liberaliter ad exemplar...» (líns. 108-113): en la seva resposta, protocolitzada, «...predictus Cancellarius respondit quod ipsum tradiderat aliis magistris in facultate predicta, et quod de hoc loqueretur eisdem» (líns. 153-155):

l'opuscle d'Arnau contenia doctrina falsa i contrària a l'Escriptura; la denúncia era el primer pas d'un procés 'in causa fidei'.⁹

9. Si dels tractes amb el Cancellier de l'Estudi, Arnau n'esperava almenys una mena de 'nihil obstat' per a la publicació del seu opuscle, el tret li sortí per la culata, car els mestres, als quals aquell havia fet arribar el tractat, el denunciaren a l'Oficial del bisbe de París, denúncia que es convertí en el primer pas d'un procés inquisitorial: «...quatuor aut quinque magistri in theologia, ut [Officialis] assererat, denunciaverant ei quod ego in quodam libello *De adventu Antichristi* scripseram quedam contra fidem et quedam contra evangelium...» (líns. 183-185); i encara: «Nec possunt predicti magistri ostendere rationem, qua iuste potuerint predictum processum contra me facere. Nam, si dicant, ut tunc dixerunt, quod in opusculo meo *De adventu Antichristi* asseruntur aliqua temere, posito quod sic esset, tamen, cum assertio temeraria non vergeret in blasphemiam Dei nec in preiudicium vel iniuriam proximi nec in ruinam fidei, non ad presenciam iudicis causarum trahendus eram, sed potius scolarum...» (líns. 257-263).

Quant als mestres contraris a Arnau, ell mateix diu en la lletra dedicatòria del *De mysterio cymbalorum* als *Fratribus predicatoribus qui sunt Parisius*, que foren seculars: «...theologorum collegium, ad impetum secularium doctorum... sategit extinguere»: *Opus epistolarum christini*, Vat. lat. 3824, f. 99b (CARRERAS ARTAU, «Estudios Franciscanos», 49 (1948), 393), podem estar segurs d'un: Pèire d'Alvèrnia, la presència del qual en l'acte del 12 d'octubre del 1300 consta notarialment en l'*Instrumentum alterum appellationis*... (lín. 139); i també consta pel seu *Utrum antichristus sit venturus in brevi*, que era dels qui qualificaven la tesi d'Arnau d',error in Sacra Scriptura', donant així la raó a l'Oficial de París, segons el qual alguns mestres li havien denunciat que en el *De adventu Antichristi* hi havia «quaedam contra evangelium»; diu així Pèire d'Alvèrnia en acabar la seva ,quaestio': «Sic igitur patet quod asserens Antichristum venturum tempore futuro determinato, puta decimo quarto vel septuagesimo quinto vel quocumque alio tali, propinquo vel remoto, errat in sacra Scriptura» (PERARNAU, ATCA, VII-VIII (1988-1989), 217, núm. 206-208). En el curs del procés parisenc compareixeria també un religiós, en concret franciscà, contrari d'Arnau, tal com hom pot veure en la nota 20.

Almenys ací, doncs, hi hagué un escrit: diguem-ne *Denuntiatio eorum quae contra fidem et evangelium continentur in opusculo Arnaldi* De adventu Antichristi, dissortadament perdut; sembla que la dita *Denuntiatio*... és la ,cedula sua' (líns. 272-273), esmentada en la *Notificatio, protestatio ac requisitio ad regem Francorum*, ,cedula' o text, que es degué convertir en el document inicial de la causa incoada per l'Oficial del bisbe de París.

Entre els fets reportats en aquest primer apartat i els del següent hi hagué una considerable quantitat de temps; ho digué el mateix Arnau en la *Protestatio XV. kl. augusti a. D. M CCC IV facta Perusii coram domino Camerario Summi Pontificis*: «...cum olim... presentaverim theologis Parisiensibus quoddam opus..., opere presentato atque multis diebus ab eis retento...» (PERARNAU, ATCA, X (1991), 215, líns. 735-739).

I ací una observació cronològica marginal: Ramon Lull és contemporàniament documentat a París; arribà a coincidir amb Arnau de Vilanova? O, tal com m'atreveria a creure, quan conegué l'ambaixada d'aquest i les raons de la mateixa s'afanyà a marxar, no sols per no trobar-se al mig d'unes negociacions polítiques vidrioses, en les quals es podria haver vist en el compromís de posar-se contra algun dels tres reis amb els quals volia mantenir relacions immillorables (França, Catalunya, Mallorca), ans sobretot perquè, preveient que les conseqüències de la Croada contra Catalunya estaven a punt d'ésser totalment superades, ell podia confiar que la nova situació de pau portaria la normalització del Col·legi de Miramar [cf. ATCA, XIV (1995), 316-319] (i també ací les esperances se li frustraren).

En aquest punt, Gerwing llança una afirmació tan estranya, que ha d'ésser urgentment demostrada amb documents indiscutibles; és aquesta: «...die Pariser Theologen... insgeheim... den Vorsitzenden der Inquisition, den Offizial von Paris und Bischof von Toulouse, alarmier-

II. En conseqüència, i en data no aclarida (però sabem que era un divendres al vespre, segurament el 18 de desembre del 1299), l'Oficial trameté a mestre Arnau una honorable invitació-(citació), i el mestre se li presentà immediatament.¹⁰

ten und das Verfahren gegen ihn einleiteten...», *Vom Ende der Zeit...* (cit. nota 2), XVII: que el president de la inquisició fos d'alguna manera l'Oficial (del bisbat o del bisbe) de París, és més o menys acceptable, car el president nat com a responsable de la fe en la diòcesi era el bisbe, i el seu oficial és explicable que ho fos per delegació; però que l'Oficial del 1299 fos el bisbe de Tolosa de Llenguadoc, és identificació que no sols és totalment desencaixada i forassenyada, i de la qual no recordo haver trobat ni el més mínim indici enlloc, ans les dades que són a l'abast de totes les mans, encara que només fos per la documentació arnaldiana ja publicada, hi són incompatibles: el bisbe de Tolosa de Llenguadoc, Pèire de la Chapelle Taillefer, bisbe de Carcassona del 1291 al 1298, traslladat a Tolosa el 1298, càrrec que mantindria fins al 1306, acabava d'ésser nomenat pel rei de França president de la comissió francesa destinada a estudiar a qui corresponia la sobirania damunt la Val d'Aran; i, si Arnau de Vilanova no hagués estat empresonat per l'Oficial de París, el matí següent havia decidit d'emprendre viatge a Tolosa per lliurar-li la documentació reial, tal com afirma ell mateix en la *Notificatio, protestatio ac requisitio ad regem Francorum*: «...die sabbati mane post festum beati Thome disposuissem iter meum arripere versus episcopum Tholosanum cum littera vestri mandati ad ipsum propter commissionem eidem in parte factam...» (líns. 163-167); cal, doncs, demostrar urgentment, primer, que els bisbes de París i de Tolosa s'havien posat d'acord i aquest darrer, com si, ultra la que li donaven papa i rei, no tingués prou feina al seu bisbat, havia acceptat un càrrec secundari dins l'organigrama del bisbat de París i l'exercia; i segon, que el dia de l'empresonament d'Arnau el dit bisbe de Tolosa es trobava justament a París i donava al nostre metge la gran sorpresa equivalent a dir-li: «Mestre, no us cal emprendre camí (i iter arripere) vers Tolosa, perquè heus-me ací davant vostre, fent d'Oficial del bisbe de París, i empresonant-vos».

10. Arnau resumeix així aquelles hores en la *Notificatio, protestatio ac requisitio ad regem Francorum*: «...postquam a vobis [rege Francie] licentiam redeundi ad eum [regem Aragonie] recepissem in Betausel et die sabbati mane post festum beati Thome disposuissem iter meum arripere versus episcopum Tholosanum cum littera vestri mandati ad ipsum, propter commissionem eidem in parte factam super negociis pertinentibus ad meam legacionem, die precedenti in sero Parisiensis officialis proditionaliter me fecit vocari, quia per clericum suum afferentem non mandatum presidis, ymo preces cum genu flexo, quod irem ad ipsum quoniam me indigebat...» (líns. 163-171).

La data és un trencacolls, car el dissabte després de la festa de sant Tomàs apòstol [die sabbati mane post festum beati Thome', 21 de desembre 1299, dimarts] aquell any s'escaigué l'endemà de Nadal, és a dir, el dia de sant Esteve i, doncs, no té sentit referir-se a la festa de sant Tomàs, eclipsada per Nadal; més encara, recordar que l'Oficial l'havia fet empresonar el dia de Nadal era un element contra aquest, car donava a comprendre que no respectava ni festes tan sagrades. De fet, no han mancat les dues opcions:

a) la de prendre el text al peu de la lletra i datar la detenció d'Arnau el dia de Nadal al vespre (el vespre abans del dissabte en què hauria marxat), i així Barthélemy HAURÉAU, *Arnald de Villeneuve, médecin et chimiste*, dins «Histoire Littéraire de la France», XXVIII (1881), 36, es limita a repetir la frase al peu de la lletra: «Il se disposait à partir... à la fin de décembre, le samedi venant après la fête de saint Thomas, quand, la veille de ce jour, vers le soir, il fut mandé par l'official de Paris...»; DENIFLE i CHATELAIN, *Chartularium Universitatis Parisiensis*, II, 1891, 86, regist al núm. 615, expliciten que es tractava el dia de Nadal: «...se ab Officiali Parisiensi an. 1299, Decem. 25, captum...»; coincideix (i qui sap si acceptant la versió dels darrers) FINKE, *Aus den Tagen...*, 211: «...am Weihnachtstage 1299 vom Pariser Official... gefangen gesetzt...»; darrerament, Jean Coste repeteix que Arnau «fut arrêté... le 25 décembre

III. Tot seguit hi hagué una primera sessió entre l'Oficial de París i mestre Arnau de Vilanova entorn el *De adventu Antichristi*, que durà fins a part de matinada del dissabte 19 de desembre, moment en què Arnau sabé que estava detingut i fou empresonat.¹¹

1299» (*Boniface VIII en procès. Articles d'accusation et dépositions des témoins (1303-1311)*. Édition critique, introductions et notes par Jean COSTE. Avant-propos d'André VAUCHEZ (Publicazioni della Fondazione Camillo Caetani. Indici e documenti d'archivio, 5), Roma, L'«Erma» di Bretschneider 1995, 147, nota 3);

b) i la de considerar que el ,post' («mane post festum beati Thome») és equivocació per ,ante', solució amb la qual tot encaixa: ell hauria decidit marxar el dissapte 19 de desembre, però hauria estat citat i detingut el dia abans al vespre, 18 de desembre; m'inclinaria per aquesta solució. Uns quants dies després d'exposada la segona possibilitat, veig que Paul DIEPGEN, sense donar explicacions, posa la detenció «am 18. Dezember 1299 abends⁴»; i la nota 4 diu així, com si es tractés d'una traducció textual: «Am Vorabend des Samstags vor dem Fest des Heiligen Thomas»; però la preposició ,vor (dem Fest)' no pot ésser donada com a traducció textual del ,post (festum)': *Arnald von Vilanova als Politiker und Laientheologe* (Abhandlungen zur Mittleren und Neueren Geschichte, 9), Berlín-Leipzig, Rothschild 1909, 17; i Manfred GERWING, fiant-se a ulls clucs de Diepgen, ho ,tradueix' d'aquesta manera: «Laut Arnalds Bericht rief der Offizial ihn am Abend des 18. Dezember 1299 zu sich und erklärte ihn sogleich bei seiner Ankunft für verhaftet»: en tan poques paraules hi ha dos errors, car no existeix cap informació d'Arnau que narri allò que Gerwing li fa dir, ni que esmenti de cap manera el dia 18 de desembre de 1299, tal com el lector pot veure en el fragment reproduït al començament d'aquesta nota 10; i no és veritat que així que arribà davant l'Oficial, aquest, a l'acte (sogleich), el detingué, car la narració que en donà Arnau al rei de França diu textualment així: «...et cum iuissem... meque blandis et sophisticis verbis detinuisset vsque ad involutum noctis, postmodum, me reclamantem quod nuntius ad uos eram et non fugitiuus, retinuit cum equitaturis meis...» (líns. 172-175): és a dir, que després d'haver-lo entretingut conversant fins a part de matinada, aleshores, quan Arnau descobrí el sentit de la citació i volgué marxar emparant-se en la seva qualitat de diplomàtic, només aleshores el retengué o detingué; res de ,sogleich'. Aquesta és la diferència entre la meua posició i la dels dos autors alemanys: accepto que el text no m'és favorable i la responsabilitat d'entendre'l canviant el ,post' per ,ante'; els dos alemanys fan dir a Arnau allò que ell no escriví (o, almenys, allò que els documents contemporanis no diuen) i tiren al dret; almenys Finke fou honest i acceptà la informació d'Arnau al peu de la lletra: «...am Weihnachtstage 1299...».

I ací tindriem un altre escrit relatiu a Arnau: *Invitatio (citatio) Officialis Parisiensis accersens magistrum Arnaldum ad se subito visitandum*.

11. Recordem que després del fragment transcrit al capdamunt de la nota precedent, Arnau prosseguia la descripció d'aquella nit: «...et cum iuissem ad reuerenciam et ex honestate, meque blandis et sophisticis verbis detinuisset usque ad inuolutum noctis, postmodum, me reclamantem quod nuntius ad uos eram et non fugitiuus, retinuit cum equitaturis meis...» (líns. 172-175): en un altre moment de la mateixa *Notificatio, protestatio ac requisitio ad regem Francorum*, Arnau afegeix: «Unde, cum evidens ueritas ipsum Officialem ostendit esse mendacem in suo dicto, et conuincat eundem me supradicto modo cepisse et incarceratione ex odio vel cupiditate rerum mearum, et non ex aliqua causa rationabili...» (líns. 225-228).

Aquelles hores de presó deixaren mals records en Arnau, tal com confirmarem més avall, a l'hora de l'apel·lació a la Seu Apostòlica; de moment, el seguirem en retreure als mestres en teologia que s'haguessin adreçat al «Officialem Parisiensem, qui prodicionaliter inde uocauit, dolose retinuit et in domo pernicioso mihi propter passibilitatem et calamitates corporis mei rusticaliter et impie carceravit» (líns. 23-25). També retreu en l'*Instrumentum alterum appella-*

IIIa. Assabentat de la detenció i de l'empresonament, l'arquebisbe metropolità de Narbona, Gil Aycelin, aquell mateix dissabte actuà a favor de mestre Arnau, d'alguna manera súbdit seu, car en l'*Instrumentum alterum appellationis...* el nostre és qualificat de 'habitor Montis Pessullani' i Montpeller (o més ben dit, el bisbat de Melguelh-Magalona, al qual pertanyia Montpeller) era diòcesi sufragània de Narbona.¹²

IIIb. Aquell mateix dissabte l'Oficial posà en llibertat (condicional) mestre Arnau de Vilanova sota la fiança exorbitant de tres mil lliures, que fou dipositada per alguns fiadors.¹³

tionis... a processu Parisiensium... ad Sedem Apostolicam..., que tot es fes sense informar-ne el rei de França: «...non requisita et omnino postposita regalis excellentie magestate...» (líns. 106-107); en la *Protestatio... coram domino Camerario Summi Pontificis*, del 1304, no s'oblidaria de fer constar: «propter quem excessum postmodum dominus rex Francie dictum Officialem privavit in sempiternum omnibus temporalibus bonis, tam paternis quam acquisitis per eum» (PERARNAU, ATCA, X (1991), 215, líns. 741-743).

Ací deu caldre suposar un *Decretum Officialis Parisiensis capi et incarcerari faciens magistrum Arnaldum de Villanova ut suspectum in causa fidei*.

12. Immediatament després del primer fragment transcrit en la nota 11, trobem: «...non obstantibus requisitione et testimonio reverendi patris archiepiscopi Narbonensis, factis eadem nocte per nuncium eius...» (líns. 175-177).

Tindríem, doncs, segurament integrada en el procés de l'Oficial de París, una *Requisitio et testimonium archiepiscopi Narbonensis in favorem magistri Arnaldi de Villanova*.

Recordem que, tal com hem dit en la nota 1, durant aquella nit, mestre Arnau féu requerir el canceller de l'Estudi de París a restituir-li el fascicle: «... Cancellarius Parisiensis, cui ad preces suas quemdam quaternum meum concesseram ad exemplar, requisitus ex parte mea per socium meum, in die qua fui detentus per supradictum Officialem, ut redderetur, reddere denegavit...» (líns. 234-237); sabem el nom d'aquest 'socius': «...contra voluntatem meam retinuistis [scripturam meam] a die qua per socium meum, magistrum Raimundum de Pictavia, petii mihi restitui» (líns. 114-116) (suposaria que era mestre en medicina, com ho devia ésser Jacme Blanc, al qual Arnau adreçaria l'*Apologia de versutiis...*, publicada al començament d'aquest volum i també devia acompanyar mestre Arnau a París, car de les línies 279-283 de l'*Apologia...* i en particular del 'novistis experimento', es dedueix que ell estigué present en algun dels actes d'aquell procés).

13. El text copiat a continuació segueix immediatament després del primer transcrit en la nota anterior: «...nec sequenti die voluit me nullatenus relaxare, nisi prestita fideiussoria cautione sub graui pena trium milium librarum, presentibus et pro me fideiubentibus domino Amalrico, vicecomite Narbonensi, et domino C. de Nogareto et domino Alphino de Narma et pluribus aliis...» (líns. 177-181).

Hi havia d'haver un document notarial que es podria intitular *Fideiussio trium milium librarum Turonensium in favorem magistri Arnaldi de Villanova*; i encara una consegüent decisió de l'Oficial de París: *Concessio libertatis magistro Arnaldo de Villanova, sub fideiussione*. Suposaria que una de les condicions d'aquesta llibertat sota fiança era la de trobar-se o de personar-se a disposició de l'Oficial, sempre que fos requerit.

També ací cal prendre distàncies de la versió donada per GERWING, XVIII, núm. 4: «...am nächsten Morgen freigelassen, musste sich aber vor dem Bischof von Paris und der theologischen Fakultät der Universität Paris verantworten»; la forma de parlar insinua que l'alliberament i el justificar-se davant el bisbe de París i la Facultat de Teologia foren actuacions consecutives, atès que no s'hi assenyalava cap espai de temps intermedi. Les pàgines següents precisen molt més en què consistiren la sessió amb els teòlegs i la pròpiament judicial davant el bisbe.

Ací (o potser immediatament després dels fets resumits en el primer vinent apartat IV) s'ha de col·locar el parèntesi d'una temporada relativament llarga amb tot allò que serà exposat més avall sota l'epígraf Un o dos viatges d'ambaixada? sobre la base dels documents citats allí.

IV. En data indeterminada, però que devia ésser o molt poc després d'ésser alliberat, o cap a l'estiu del 1300, per mitjà de l'Oficial, els mestres de la Facultat de Teologia seguien portant la iniciativa dels actes del procés i feren citar Arnau, ja tornat a París i personat davant el dit Oficial, 'ad privatum colloquium' a fi de respondre davant ells en la capella de Saint Denis de Passy de les acusacions relatives al *De adventu Antichristi*.¹⁴

IVa. Arnau hi admeté que, àdhuc col·locades i enteses en llur context, algunes afirmacions podien ésser temeràries i acceptà que els mestres les atemperessin.¹⁵

IVb. Ambdues parts s'acordaren a concedir als mestres un temps prudencial per a suavitzar les afirmacions considerades temeràries.¹⁶

---

14. Allò que succeí en aquella confrontació privada es pot deduir genèricament de frases indirectes, com: «...post predictam capcionem sive detencionem, collegium magistrorum in theologia Parisius impediuit execussionem mee legacionis citando me per Officialem predicatum ad sui presentiam...» (líns. 245-248).

15. Sobretot es dedueix de la següent narració adreçada als mateixos mestres: «...iterum recolens quod cum in capella predicta [Sancti Dyonisii de Passu] in vestri gratia iurgalariter ad priuatum colloquium receptistis, concesseram vobis quod articulos, quos mihi fecistis legi, scripseram, non secundum intellectum quo sonabant, extracti per uos ab opere meo, sed secundum intellectum quo sonabant iacentes in serie scripture. Et quia vos, domini, dicebatis esse temerarie scriptos, concessi vobis me ad reuerentiam fore paratum ad temperandum iuxta vestrum iudicium...» (líns. 26-32).

Existí, per tant, una *Series articulorum ex opusculo Arnaldi De adventu Antichristi extractorum, qui secundum magistrum Parisienses temperandi et revocandi erant*.

Aquella sessió de Saint Denis de Passy seria recordada per Arnau en l'*Apologia de versutiis et perversitatibus...*, línies 279-286, publicada al començament d'aquest volum; sembla deduir-se'n que també hi fou present mestre Jacme Blanc («...nouistis experimento preterita circa istam materiam; vos enim scitis quod... in capella sancti Dionisii de Passu...» (líns. 280-282).

16. El fragment copiat en la nota anterior prossegueix així sense solució de continuïtat: «...retinuistis vel tempus ad deliberandum super modo congruo temperandi» (líns. 33-34). El resultat escrit ocupa el lloc central del pas següent.

No tenim (o almenys no sé que tinguem) el text resultant del treball dels mestres; auguro que alguna vegada en puguem (o algú en pugui) disposar. Mentrestant, l'única cosa a l'abast de la nostra mà és fer referència a quelcom de semblant, que s'ha parcialment salvat en dos fragments d'una intervenció més o menys paral·lela dels mestres de París en relació a alguna tesi del ben conegut Jean Quidort de París; els han presentats i transcrits respectivament Palémon GLORIEUX, *Un mémoire justificatif de Bernard de Trilia*, dins «Revue des Sciences Philosophiques et Théologiques», XVII (1928), 405-426 i XVIII (1929), 23-58 (text en les pàgines 407-413);

V. Agost-setembre 1300? Arribem a un dels punts crítics. Redactada la proposta d'atemperament i retractació (fixem-nos en els dos substantius), els professors de teologia feren citar mestre Arnau aquesta vegada a una sessió pública (‘cum sollempni processu’), presidida pel bisbe de París.¹⁷

Va. El full contenint l'escrit d'atemperament i retractació és posat en mans d'Arnau, el qual és obligat a llegir-lo i acceptar-lo.¹⁸

---

l'atribució a Jean Quidort vingué l'any sobre, signada pel mateix autor en la mateixa revista, sota el títol *Bernard de Trilia ou Jean de Paris*, XIX (1930), 460-474; i Jean Pierre MÜLLER, *À propos du Mémoire justificatif de Jean Quidort*, dins «Recherches de Théologie Ancienne et Médiévale», XIX (1952), 343-352; el text de la correcció es troba en les pàgines 344-345. Cal, però assenyalar una diferència: en el cas de Quidort les puntualitzacions dels mestres es basaven en ‘reportationes’ preses per alumnes (cf. Jean-Pierre MÜLLER, *Les reportations des deux premiers livres du Commentaire sur les Sentences de Jean Quidort de Paris O. P.*, dins «Angelicum», XXXIII (1956), 361-414, en concret 401, on són recordats altres casos de batxillers lectors de les *Sententiae*); en el d'Arnau, el ‘cos del delictes’ era el seu mateix text, tal com ell repetidament afirma en els dos documents parisencs arribats fins a nosaltres, objecte d'aquestes pàgines.

El pas entre la sessió acabada de resumir i la següent marca la divisió del procés entre dues etapes i fins i tot planteigs, tal com hom pot veure en el llibre de J. M. M. H. THIJSSSEN, *Censure and heresy...* (cit. en la nota 2), i resumeix el seu recensionador John BALDWIN, dins «The Journal of Ecclesiastical History», 50 (1999), 564: «Academic censure could involve any one of four courts (‘forum’): (1) the chancellor’s or university masters; (2) the minister-general’s of a religious order; (3) the bishop’s; (4) the pope’s. The first two were disciplinary; the second pair alone could adjudicate and punish an ecclesiastical crime. The choice of these courts was normally decided from below by the masters...».

17. La frase que anem a transcriure segueix immediatament la copiada en la nota 14: «...[collegium magistrorum in theologia Parisius impedivit execussionem mee legacionis]... et postmodum trahendo ad presenciam Parisiensis episcopi...» (líns. 246-249); i també: «Tandem vero, die prefixa ad mihi notificandum formam temperamenti per uos excogitati et ordinati, apparuit mihi quod in ordinacione per uos dictata et scripta in quadam cedula mittebatur expresse ‘temperare’ et ‘revocare’, cum tamen sint actus specie diferentes, diuersis obiectis correspondentes, ut temerariis unus et erroneis alius...» (líns. 35-40).

Ací també degué haver-hi la lectura i signatura de la fórmula de retractació concordada entre els mestres de la Facultat de Teologia i les autoritats del bisbat de París o almenys amb l'Oficial, potser aquella «*Fidei orthodoxae formula, quam Arnaldus Villanovanus damnatis adversis erroribus professorum est*» (RAYNALDI, *Annales ecclesiastici*, IV, Lucca 1749, 498a), que, tal com sabem, encara a darreries del segle XVI es trobava entre els documents romanos al Palau Papal d'Avinyó i fou transportada a Roma (vegeu la nota 4).

18. Hem arribat al moment crític, del qual tenim dues descripcions. La primera, datada el 12 d'octubre del 1300, però poc o molt anterior, continua el text transcrit en segon lloc en la nota 17: «Vidi etiam quod dictum episcopum supradictum ad promissi temperamenti publicationem adduxeratis, cum tamen absque ipso paratus essem temerarie dicta modo rationabili temperare...» (líns. 40-42: recordem que aquestes frases són adreçades als mestres, que sabien prou bé allò que havia passat en aquella sessió); per això la descripció de la *Notificatio, protestatio ac requisitio ad regem Francorum*, és força més moguda i segueix a continuació del primer fragment de la nota 17: «...[collegium magistrorum... impediuit execussionem mee legacionis]... et cogendo terroribus atque minis me legere cedulam mendosam et abusiua per eos ordinatam et inique atque dolose confectam, me non uocato nec consensu mee deliberacionis nullatenus requisito ad ordinacionem et scripcionem illius, ymo, cum eam in manu mea Cancellarius posuisset, repentino preceperunt clamore quod legerem, et lectis adhererem consensum...»

Vb. Davant la resistència d'Arnau a retractar-se, els mestres s'avalotaren i li exigiren que acceptés l'escrit també en allò que tenia de retractació; atesa la negativa d'aquest (adduint segurament que almenys en el darrer extrem l'havien enganyat), no mancaren intermediaris que cerquessin l'acord.¹⁹

Vc. No havent arribat les dues parts a cap acord, l'acte seguí el seu curs, amb la sentència condemnatòria del bisbe de París i, per part d'Arnau, amb la lectura (cal suposar que ,alta et intelligibili voce') de la ,cedula' presentada pel Cancellier de l'Estudi, amb la qual lectura manifestava la seva aquiescència a l'atemptament i retractació de certs articles (aquiescència que, sembla, fou signada per ell), car altrament Arnau sabia que de nou hauria anat a la presó. El text de la cita ,cèdula' o consistia en o contenia una ,confessio fidei'. Aquell acte s'acabava amb l'apel·lació d'Arnau a la Santa Seu.²⁰

(líns. 246-254); però abans n'havia donada aquesta informació: «...presentibus reuerendo patre archiepiscopo Narbonensi, et discreto viro archidiacono Algie, et nobilibus viris domino Almarico, vicecomite Narbonensi, et domino C. de Nogareto et domino Symone de Marcay, militibus uestris, et domino Alphino de Narma, clerico uestro, et ipso Officiali Parisiensi et pluribus aliis, totum collegium supradictum concorditer fecit legi notulos, quos in opere meo notauerat impugnandos, coram episcopo Parisiensi...» (líns. 190-197). I recorda als mestres: «...quicquid nuper coram domino Episcopo dixi legendo cedulam ordinationis vestre, quam dominus Cancellarius posuit in manibus meis instans ut legerem omni dilacione postposita, non dixi nec pronunciaui legendo uel aliter, nisi concussus timore... nec ego iuraverim eundem [processum] seruire...» (líns. 77-80 i 84). Arnau reporta ací dubtes de consciència: «...considerabam quod, licet instanter peterem rationes in scriptis, quibus impugnandi quocumque modo videbantur predicti articuli, ut meam conscientiam informarem et solidarem, nec quicquam facerem ea fluctuante vel murmurante, noluistis michi concedere...» (líns. 43-47).

19. Figuren en la nota precedent unes quantes personalitats, que immediatament entraren en joc, els dignataris seglars fent grup amb Arnau i els dos eclesiàstics més importants intentant una mediació: «Iterum, presentibus et coassistentibus mihi domino Almarico, vicecomite Narbonensi, et domino C. de Nagoreto, milite domini regis Francie, et domino Alphino de Narma, clerico eiusdem regis, et magistro Gerardo de Noua villa, cantore de Tyarno, et magistro C. de Poilaco, canonico Viuariensi, et domino Symone de Marcay, milite domini regis, audiebam a reuerendo patre domino Archiepiscopo Narbonensi et a discreto viro archidiacono Algye, qui de uobis ad me vicissim intercurrebant et referentes hinc inde proposita et tractantes concordiam et offerentes pro me quod immediate paratus eram iter arripere ad summum Pontificem et iudicio eius stare...» (líns. 49-58). Sobre l',archidiaconus Algye', vegeu la nota 1.

20. La frase següent va immediatament després del tercer fragment transcrit en la nota 18: «...et per eundem Episcopum fecit pronuntiari dampnandos, non ut erroneos, sed ut temerarie assertos, de quibus exstat publicum instrumentum» (líns. 197-199; i encara: «Vidi etiam quod dictum Episcopum supradictum ad promissi temperamenti publicationem adduxeratis...» (líns. 40-41). La publicació de la sentència comportava la presó, tal com diu el text que segueix el fragment transcrit en la nota 19: «...vos, domini, ordinaueritis me per Episcopum supradictum retineri et incarcerari, si vestre noluissem condescendere voluntati...» (líns. 58-60). Arnau cregué que la por (potser, basarda) davant un nou empramentament justificava el fet d'haver llegit la retractació preparada pels mestres de la Facultat de Teologia: «...(quicquid nuper coram domino Episcopo dixi legendo cedulam ordinationis vestre...), non dixi nec pronunciaui legendo uel aliter, nisi concussus timore perniciose domus, in qua timebam incarcerari propter predicta...» (líns. 77-81). La signatura de la retractació per part d'Arnau es dedueix d'aquella frase, en la qual ell critica el capteniment d'aquell mestre franciscà que, just en el

VI. Setembre-octubre 1300, abans del 12 d'octubre. Tot i que l'acceptació i signatura de la retractació (o ‚confessio fidei’) li evitava de tornar a ésser empresonat, i que l’apel·lació al papa posava punt final al procés parisenc, Arnau seguia insistint a no acceptar una retractació i, després d’aquella sessió pública, a considerar aquesta il·legítima i a donar solemnitat a l’apel·lació a la Seu Apostòlica.²¹

moment de la signatura, hauria estat el més dur crític del *De adventu Anticristi* i del seu autor: «...postmodum nichilominus experimento cogitavi (cognovi?), cum et ipse signanti et quidam alii mouentes capita irridendo dixissent obliuiose et callumpniose: Vos sedetis super speculam, vos estis propheta!...» (líns. 64-67).

Intervingué ací un escrit important, la *Sententia episcopi Parisiensis condemnantis articulos extractos ab opusculo Arnaldi De adventu Anticristi*; i un de derivat, el document notarial corresponent.

21. Invalidesa del procés: «...cum processus per uos factus et dominum Episcopum supradictum sit ipso iure irritus et inanis ac nullus, cum caruerit fundamento nec ego iurauerim eundem seruare, pro tanto ex nunc opus meum *De aduentu Anticristi* committo examini et iudicio Apostolice Sedis, et meipsum protectioni eius...» (líns. 82-86). Havent estat impossible d’apel·lar davant el bisbe, Arnau apel·là per escrit a la Santa Seu: «Et quia nuper in tempore statuto a iure ad appellandum non potui habere presenciam domini Episcopi, ideo ad cautelam de voluntate superioris ad Sedem Apostolicam in scriptis appellauit, ab iniquo et iniusto iudicio, processum domini Episcopi et accessorum suorum in aula sua» (líns. 130-134). Qui era aquell superior que podia imposar la seva voluntat a mestre Arnau de Vilanova? El rei de França? O el metropolità de Narbona?

I el notari que elevà a document públic l’*Instrumentum alterum appellationis...*, certifica l’existència d’un acte previ d’apel·lació i del corresponent acte notarial redactat pel mateix notari: «...ad Sedem Apostolicam protestatus fuit, prouocauit et appellauit et alia infrascripta fecit, ac appellacioni ab eo facte, prout continetur in alio instrumento publico scripto manu mei notarii infrascripti, adhesit et eam renouauit de presenti...» (líns. 5-8).

Hi hauria, doncs, un primer document notarial de l’apel·lació, l’*Instrumentum primum appellacionis magistri Arnaldi de Villanova a processu Parisiensium ad Sedem Apostolicam*.

Quant a aquest document (com també al de la nota següent), cal distingir entre l’apel·lació al papa i la seva solemnització notarial, manifestada en els respectius paràgrafs inicials i finals i en la datació d’aquests. El text de l’apel·lació al papa sembla que és el mateix que el notari inclouria en el segon document i per tant, el tenor de la dita apel·lació s’hauria conservat; m’ho fa dir aquesta frase que encapçala el segon document d’apel·lació: «...appellacioni ab eo facte, prout continetur in alio instrumento publico scripto manu mei, notarii infrascripti, adhesit et eam renouauit de presenti. Et copia predictorum fieri voluit et mandavit per manum tabellionis quibuscumque sub hac forma verborum» (líns. 6-10): si la còpia de la primera apel·lació ha d’ésser feta ‚sub hac forma verborum’, és a dir, segons el text que segueix immediatament en el segon acte d’apel·lació, no sembla que es pugui entendre d’altra manera si no és que el text de la segona apel·lació era el mateix de la primera. Per això, crec que és justificat de dir que no posseïm el document de la primera apel·lació, però sí el text de l’apel·lació en ella mateixa.

L’existència de dos documents noterials és explícitament afirmada per Arnau en la *Protestatio... Perusi... coram camerario Summi Pontificis*: «...cum... protestatus fuero... sicut apparet per duo instrumenta...», (cit. en la nota 9, 215, líns. 745-749).

En la part afegida del *De tempore aduentus Anticristi*, Arnau es queixa que, malgrat d’haver apel·lat a la Santa Seu, cosa que obligava les autoritats parisenses a aturar el procés, de fet almenys el publicaren: «...cum... habita postmodum libertate et securitate, fuisset a processu condemnationis huiusmodi appellatio interposita ad Apostolicam Sedem, nec erubuerunt nec veriti sunt in preiudicium appellacionis et contemptum apostolicae sedis processum illum in sermonibus publicare...» (PERARNAU, ATCA, VII-VIII (1988-1989), 166, lín. 1406 a 167, lín. 1411).

VII. 12 d'octubre del 1300. Última acció processal de París. Finalment davant les autoritats del bisbat de París i en la mateixa casa pairal (,in manerio') del bisbe, Arnau de Vilanova pot protestar del procés i per segona vegada apel·lar-ne notarialment a la Santa Seu, en presència de dignataris eclesiàstics i de mestres de la Facultat de Teologia.²²

VIII. Segona quinzena d'octubre 1300? Ja només restava informar el rei d'allò que havia succeït i comunicar-li que, un cop rebuda satisfacció d'allò que li corresponia com a ambaixador, se n'aniria, «cum sim paratus iter statim arripere et finem imponere legacioni».²³

22. Ací correspon tot el text de l'*Instrumentum alterum appellationis magistri Arnaldi de Villanova ad Apostolicam Sedem*, publicat al final d'aquestes pàgines.

Hi ha dos detalls a precisar: el fragment últim de la nota 21 continua i acaba així: «... et copia predictorum fieri uoluit et mandauit per manum tabellionis quibuscumque sub hac forma verborum» (líns. 8-10); i això sembla confirmar que el text inclòs dins l'acta notarial del 12 d'octubre 1300 és el mateix que abans havia estat publicat en absència del bisbe.

La datació de l'acte notarial el localitza explícitament ,in manerio episcopi'; DU CANGE en dóna aquesta definició: «Manerium: Habitatio cum certa agri portione, a manendo dicta, Gallis *Manoir*: quomodo in consuetudinibus nostris municipalibus vulgo accipitur pro praecipua feudi domo, quae cum universo ipsius habitu penes primogenitum esse debet», és a dir: aquella propietat (casa i terreny) del bisbe de París que, pel fet d'ésser la casa pairal del bisbe com a tal, havia de passar als successors (com si diguéssim, als hereus).

Altra vegada la versió de GERWING, *Vom Ende der Welt...*, XIX, núm. 6, és insatisfactòria: «...legte er (Arnau) im bischöflichen Palais von Paris... gegen die Pariser Theologen Beschwerde ein und erklärte seinen Widerruf für nichtig»: ací calia distingir els dos actes d'apel·lació, el primer dels quals potser tingué per escenari el palau episcopal (,in aula sua'), però el segon és explícitament localitzat ,in manerio episcopi' és a dir, en la masia episcopal.

23. Ara parlava «non ut Arnaldus, sed ut nuntius incliti principis... regis Aragonie» (líns. 161-163). Tota la *Notificatio, protestatio ac requisitio ad regem Francorum* és l'explicació detallada d'aquest darrer punt. A diferència del document anterior, aquest no és protocolitzat per cap notari; és cert que en informar el rei francès de la requesta de l'exemplar prestat al Canceller de l'Estudi de París, li diu que li'n farà document notarial (líns. 243-244); però no hi ha notícia confirmant-ne l'existència.

Encara no s'han acabat els documents derivats de la crisi parisenca. El cardenal Pietro Colonna, en els seus [*Scholia ad articulos Gulielmi de Plesiano*], precisa el següent, en relació al valor probatori del ja conegut article setè (cf. nota 3) en un possible judici contra Bonifaci VIII: «Huius articuli veritas et probatio, a tenore privilegii revocationis et approbationis dependet; consistit enim eius probatio ex tenore rescripti approbantis istum librum et revocantis que circa illum antea acta erant et reprobationem et damnationem ipsius» (COSTE, *Boniface VIII...* (cit. en la nota 3 i en la 10), 277). Hi hauria hagut, doncs, segons Pietro Colonna, un document de Bonifaci VIII, que es podria intitular: *Privilegium sive rescriptum revocans (ea quae circa libellum De adventu Antichristi acta erant Parisius) et approbans (retractationem ipsius libelli)* ,retractatio', que, en absolut, tant podria ésser la versió que porta per títol *Tractatus de consumptione saeculi* del Borgh. 205, com el *De mysterio cymbalorum Ecclesiae* en la seva redacció més primitiva, la del manuscrit de Roma, Biblioteca Corsiniana).

Però, si tenim en compte la manera com, segons el mateix Arnau de Vilanova, ell fou tractat per Bonifaci VIII (cf. nota 40), és, més que improbable, contradictori, que el dit ,privilegium revocationis et approbationis' hagués existit mai.

Un o dos viatges d'ambaixada?

El sentit de la pregunta és: enmig del procés, entre els mesos de desembre 1299 - octubre 1300, Arnau de Vilanova s'estigué sempre a París o tornà a Catalunya?

Aquesta és una pregunta que s'han fet alguns estudiosos, a la qual l'estat actual de les investigacions sembla permetre de donar una resposta segura.

Comencem per presentar els documents ja publicats, limitant-nos estrictament a les frases que ajuden a precisar la cronologia arnaldiana d'aquella temporada.

Recordem, en primer lloc, les frases de la *Notificatio, protestatio ac requisitio ad regem Francorum*, datable algun temps després del 12 d'octubre del 1300, que poden oferir algun punt de referència cronològic d'aquells fets, ultra el fragment transcrit al començament de la nota 10.

a) «...cum sim nuncius et adhuc in actu legacionis existens...»: lín. 241;

b) «Iterum notifico regie magestati quod post predictam captionem sive detentionem (la del dia 18 de desembre de 1299), collegium magistrorum in theologia Parisius impedivit exsecucionem mee legacionis citando me per Officialem predictum ad sui presenciam et postmodum trahendo ad presenciam Parisiensis episcopi...»: líns. 245-249;

c) «Que omnia vobis, serenissimo principum, proposui ut clarius cognoscatis quam irrationabiliter et iniuste supradictum collegium impediverit exsecucionem legacionis mihi commisse...»: líns. 306-308;

d) «...cum sim paratus iter arripere et finem imponere legationi»: líns. 355.

D'aquestes frases se'n dedueixen un parell de referències cronològiques, ni que siguin imprecises:

– la primera és que en temps posterior al 12 d'octubre del 1300 ell segueix essent ambaixador {a}); però que està a punt de marxar de París i d'acabar l'ambaixada {d});

– la segona és que, ultra l'empresonament del 18 de desembre del 1299, tant la sessió amb els mestres a Saint Denis de Passy, com l'altra sessió, aquesta judicial, de retractació i refús doctrinal davant i per part del bisbe de París, representaren destorbs al compliment de la seva missatgeria {b}), encarregada per Jaume II de Catalunya-Aragó davant el rei de França {c}).

La primera conseqüència no afecta la qüestió del viatge únic o doble, car, en qualsevol cas, ja s'acabava.

La segona es limita a afirmar que els dos actes dibuixats en els apartats IV i V de la secció anterior foren un destorb per al compliment de l'ambaixada. La forma d'expressar-se de {b}) semblaria que s'ha d'entendre en el sentit que les dues sessions esmentades haurien seguit molt poc després de la concessió de llibertat condicional (IIIb), cosa que li hauria impedit de complir la missió diplomàtica.

Davant d'això, crec que cal subratllar que aquell text, prescindint de qual-sevol indicació cronològica, només diu que les dites dues sessions li impediren de complir la seva legació, sense afegir ni quan (només que fou després de l'empresonament) ni com.

Ací, certament, els documents que hom ha anat trobant en les sèries diverses de l'Arxiu Reial de Barcelona (ACA), clarifiquen aquella cronologia. Alguns són datats amb precisió, d'altres són més o menys datables. Ens fixarem en els datats amb precisió:

a) [1299] octubre 18, Calataiud: rebuda una lletra d'Arnau de Vilanova informant que ja havia exposat l'objectiu de l'ambaixada [al rei de França i al seu consell] i de la resposta del dit rei indicant que nomenaria una comissió de tres (els bisbes de Tolosa i de Soissons i l'ardiaca d'Algye', bisbat de Lisieux) que estudiés els tres punts proposats en la legació: devolució de la Val d'Aran, invasió del comtat de Pallars pel comte de Comenge i injustícies a mercaders catalans a Aigües Mortes, Jaume II, per la seva banda, assenyala els seus tres comissionats: bisbe de Tarassona, sagristà de Lleida i Guillem de Castellvell.²⁴

b) 1300 (1299) gener 28, Barcelona: Jaume II mana a Bernat de Sarrià, batlle general del regne de València, que pagui cinc-cents quaranta-quatre sous deguts a Arnau de Vilanova.²⁵

c) 1300 (1299) febrer 20, Barcelona: Jaume II mana pagar a Arnau de Vilanova mil sous «pro expensis sive quitatione».²⁶

24. MARTÍ DE BARCELONA, *Nous documents per a la biografia d'Arnau de Vilanova*, dins «Analecta Sacra Tarraconensia», XI (1935 = Miscel·lània Finke), 92 i 93. Aquests dos documents, per la data de 18 d'octubre [1299], són dos mesos anteriors al 18 de desembre del mateix any i, per tant, no projecten cap clàrícia cronològica sobre els que van entre el dit 18 de desembre i el 12 d'octubre del 1300.

Sí que, en canvi, permeten de precisar la datació assenyalada per Heinrich FINKE (*Acta Aragonensia*, I, 452, núm. 302: 'Um 1300') als *Capitula que portavit magister A. de Villanova*, que són la informació reial dels tres punts de la missatgeria i l'encàrrec d'exposar-los al rei de França; aquell document, d'ACA, CRD de Jaume II, núm. 4601, s'ha de datar alguns mesos abans del 18 d'octubre, car entre ells i el darrer dia esmentat hagué de passar el temps necessari per a fer el viatge a París (és a dir, a Betausel = Bécoisel/Brie), esperar per a fer la proposta davant el rei, restar a l'expectativa de la deliberació del consell reial i del rei de França, enviar la informació a Jaume II, esperar de nou la deliberació del consell reial catalanoaragonès per al nomenament dels comissionats nostres, i elaboració de les dues lletres de Jaume II, fins a llur expedició el 18 d'octubre del 1299. Aquells *Capitula...* no s'haurien de datar almenys del començament d'estiu del 1299?

Un altre document, tampoc no datat, és el destinat als tres comissionats de Jaume II, per tant datable d'entorn el 17 d'octubre del 1299; fou publicat per Carl WILLEMSEN, *Der Kampf um das Val d'Aran. Ein Beitrag zur Geschichte der diplomatischen Beziehungen zwischen Aragon und Frankreich um die Wende vom 13. zum 14. Jahrhundert*, dins «Gesammelte Aufsätze zur Kulturgeschichte Spaniens», VI (1937), 196. Els comissionats nostres havien estat nomenats per lletra reial del 17 d'octubre del 1299 publicada per REGLÀ, *Francia*, II, 24-26.

25. MARTÍ DE BARCELONA, *Ibid.*, 94, núm. 9.

26. ALÓS, III (1909), 532.

d) 1300 (1299) febrer 24, Barcelona: Jaume II mana pagar a Arnau de Vilanova els dos mil sous corresponents a l'any en curs carregats a la gabella de la sal de Borriana; i els catorze mil d'endarreriments, assignant-li tot el rèdit de la dita gabella de la sal fins que s'hagi rescablat.²⁷

e) 1300 (1299) febrer 24, Barcelona: Jaume II comunica la decisió anterior al batlle general del Regne de València.²⁸

f) 1300 abril 18. València: acta notarial de les decisions del consell de la ciutat en relació al curs de les aigües pluvials de la zona on era la pobla d'Arnau de Vilanova; la dita acta notarial és transcrita i signada per tres notaris a Lleida l'onze de maig del mateix any.²⁹

g) 1300 abril 19. València: el notari Pere Ferrer pren acta tant del fet que En Berenguer Mercer envia amb mà armada la pobla de mestre Arnau de Vilanova, com del que impedí uns canvis de terra manats pels jurats de València, «present lo dit maestre Arnau».³⁰

h) 1300 abril 20. València: Arnau de Vilanova protesta notarialment davant els Justícia i Jurats de València per l'incompliment de f) i per la violència amb què actuà Berenguer Mercer, perquè aquests fets constitueixen un menyspreu de la reial magestat³¹

i) 1300 maig 11. Lleida: transcripció autenticada de l'acta notarial resumida en l'apartat f.³²

j) 1300 maig 12. Lleida: Jaume II estableix que els catorze-mil sous d'endarreriments que Arnau de Vilanova havia de percebre dels rèdits i censals

27. EIUDEM, *Ibid.*, 532-533.

28. EIUDEM, *Ibid.*, 533-534.

29. MARTÍ DE BARCELONA, *Nous documents...* (cit. en la nota 24), 96-97, núm. 12. La impressió que hom treu de la lectura d'aquest document és que la dita 'pobla' s'estava construint; trobo en Elías OLMOS CANALDA, *Inventario de los pergaminos del Archivo Catedral de Valencia*, València 1961, 72, núm. 567, amb data de 31 de gener de 1279 (1278), la venda d'unes terres, l'acta notarial de la qual formava part de les «cartes pertanyents a les XII mances (?) comprades per Mestre Arnau de Vilanova»; era la dita construcció en aquelles terres? Un petit detall inclina a la resposta afirmativa: es trobaven en un indret anomenat Algirós, on també en posseïa aquell Berenguer Mercer (cf. *ibid.*, 300, núm. 2574), que provocà la topada amb Arnau de Vilanova per raó de les aigües pluvials, coneguda pels paràgrafs corresponents a les notes 30-34 del nostre estudi.

30. EIUDEM, *Ibid.*, 94-96, núms. 10 i 11; cal, però, recordar que corregeixo la data, car el «XIII. kalendas madii», explícit en ambdues actes notariais, no correspon al 17, ans al 19 d'abril; la frase textual («present lo dit maestre Arnau») es troba en la pàgina 95, línia 13; se'n pot trobar alguna altra que certifica notarialment la presència personal d'Arnau de Vilanova aquell dia a casa seva a València: «E ell, dit notari, ensemps ab lo dit maestre Arnau...» (líns. 16-17); i l'endemà «in presencia mei, notarii, et testium infrascriptorum ad hoc specialiter vocatorum et rogatorum in palacio reverendi patris domini Raymundi, Dei gracia Episcopi Valencie, venerabilis et discretus vir magister Arnaldus de Villanova fecit legi...», EIUDEM, *La cultura...*, 260-261.

31. EIUDEM, *La cultura...*, 260-262, núm. 40.

32. Cf. nota 29.

reials de la ciutat de València a raó de dos-mil cada any, els cobri a raó de mil anyals del tribut que l'aljama de Barcelona paga a la reina Blanca.³³

k) 1300 maig 20. Lleida: Jaume II escriu al Justícia de València que faci complir l'acord dels jurats {f} relatiu a les aigües pluvials entorn la pobla d'Arnau de Vilanova; i afegeix un paràgraf per al batlle general del Regne de València, ara Bernat de Llabià, responsabilitzant-lo a ell del compliment d'aquell acord en cas que el Justícia se'n desentengués.³⁴

l) 1300 octubre 17. Calataiud: en lletra als seus comissaris en la comissió paritària francocatalana (bisbe de Tarassona i Joan de Torrefeta, sagristà de la Seu de Lleida), Jaume II els informa de l'acord relatiu a la dita comissió entre el rei de França i Arnau de Vilanova, qualificat, encara en aquella data, de «nuntium specialem super hoc eidem specialiter destinatum».³⁵

Vists aquesta dotzena de documents, no sembla que hi pugui haver dubte del fet que, després de l'empresonament i de l'alliberament sota fiança de la quantitat exorbitant de tres mil lliures (cal suposar torneses), dels dies 18-19 desembre de 1299, Arnau de Vilanova marxà de París no gaire després del dia que anteriorment havia previst.

Tal com també tenia previst, passaria per Tolosa, on s'entrevistaria amb el bisbe, en aquell moment Pèire de la Capella Tallafer, i li lliuraria la documentació a ell destinada que li havia encomanat el rei de França. I sense entretenir-se gaire (passaria per la Val d'Aran en ple hivern, o s'acostaria vora mar, aprofitant per visitar el rei de Mallorca a Perpinyà?), de fet el 28 de gener del 1300 ja tenim la primera prova de la seva presència a Barcelona, pel fet que Jaume II manava a Bernat de Sarrià que efectués un (primer) pagament a mestre Arnau de Vilanova.

Res no demostra tant que ens trobem dins el marc i en total continuïtat amb les darreres hores d'estada a París, com les quatre operacions econòmiques dels anteriors paràgrafs b) c) d) i e): encara que cap dels respectius documents no ho digui, podem pressuposar amb certesa que un home que durant set anys no s'havia basquejat a cobrar una assignació reial de dos mil sous anyals, aleshores, tot d'una, necessita cobrar-ho tot, endarreriments inclosos, perquè planava damunt ell l'ombra de les tres mil lliures (torneses), amb el dipòsit de les quals ell havia recuperada la llibertat. Però fins i tot sumant totes les quantitats de la difícil generositat reial, la suma rebuda del rei es quedava bon tros lluny de la quantitat dipositada a París!

La presència d'Arnau de Vilanova en terres catalanes no sols és conclusió segura del conjunt de documents datats a Barcelona, València i Lleida, ans

33. EIUSDEM, *La cultura...*, 263-264, núm. 43.

34. EIUSDEM, *Nous documents...* (cit. en la nota 24), 98-99, núm. 13.

35. REGLÀ, *Francia*, 24-26.

encara consta notarialment en el cas de València els dies 19 i 20 d'abril del 1300, tal com diuen les tres frases transcrites en la nota 30. Resta, doncs, aclarit el dubte de si Arnau de Vilanova féu només un viatge a París, que s'hauria allargat de mitjan 1299 a darreries del 1300, o en féu dos. Amb tota certesa, en féu dos, entre els quals hi hagué una estada en terres catalanes els mesos de la primera meitat de l'any 1300.

En canvi, almenys la darrera dena del juliol 1300, Arnau tornava a ésser a París o estava a punt d'arribar-hi, car el 23 de juliol d'aquell any Jaume II li demanava d'influir en el rei de França a favor d'una solució determinada en la successió al Regne de Castella.³⁶

Creuria que les sessions a Saint Denis de Passy dels mestres de teologia i Arnau, i les posteriors (passos IV, V i VI dels assenyalats en el primer apartat d'aquestes pàgines) tingueren lloc després del retorn a París de mestre Arnau; un retret d'aquest a aquells confirma que les setmanes que transcorregueren entre cadascun d'aquells dos passos i el següent no foren més de quatre o cinc, és a dir, un mes.³⁷

Llista dels documents arnaldians processals

Pròxim ja el punt final d'aquestes pàgines, crec que no serà sobrer de concentrar ací la llista dels documents per mi coneguts en aquest moment, que anaren escandint aquells tan desagradables mesos. Repeteixo que si disposéssim del procés ‚in causa fidei‘ tindríem això i molt més, però ens hem d'accontentar individuament almenys les peces que semblaven principals. Afegiré que he escrit en versaletes els títols de les dues que han arribat fins a nosaltres; els altres, en cursiva.

1. *Cedula magistrorum Parisiensium denuntians ea quae contra fidem et evangelium continentur in opusculo Arnaldi De adventu Antichristi. Ante diem 18 decembris 1299.*

2 *Invitatio (citatio) Officialis Parisiensis accersens magistrum Arnaldum de Villanova ad se subito visitandum. 18 decembris 1299.*

36. D'ALÓS, IV (1910), 115 (cf. *Acta Aragonensia*, I, 450).

37. En l'*Instrumentum alterum appellationis ad Summum Pontificem...*, els refregava pels nassos: «...modestia uestra siue maturitas nota sit omnibus hominibus, taliter ut id quod requirit deliberacionem vnius anni et vt strepitu publice disputacionis cribretur et scrutinio studiose determinationis limetur, nolitis vnius mensis celeritate cum impetu suffocare...» (líns. 97-99). Aparcant ara el tema del mes, és possible que en aquesta frase mestre Arnau es traís, en el sentit que allò que ell volia en presentar el seu opuscle al Cancellier de l'Estudi era el ‚strepitus publice disputacionis‘; la jugada li sortí malament i ell n'isqué escaldat, o, per dir-ho amb la seva mateixa paraula, ofegat (‚suffocare‘); de ‚strepitus‘, però, en tingué a cor què vols!

3. *Decretum Officialis Parisiensis capi et incarcerari faciens magistrum Arnaldum de Villanova, ut suspectum in causa fidei*. 19 decembris 1299.

4. *Requisitio et testimonium Aegidii Ayclin, archiepiscopi Narbonensis in favorem Arnaldi de Villanova*. 19 decembris 1299.

5. *Fideiussio trium milium librarum Turonensium in favorem magistri Arnaldi de Villanova apud Officialem Parisiensem collocatarum*. 19 decembris 1299.

6. *Concessio libertatis magistro Arnaldo de Villanova, sub fideiussione*. 19 decembris 1299.

7. *Series articulorum ex opusculo Arnaldi de Villanova, De adventu Antichristi extractorum, qui secundum magistros Fac. Theol. Parisiensis temperandi et revocandi erant*. Mense julio 1300?

8. *Acta disputationis in capella Sancti Dionisii de Passu circa articulos opusculi De adventu Antichristi inter magistros Facultatis Theol. Parisiensis et magistrum Arnaldum de Villanova*. Mense augusti 1300?

9. *Fidei orthodoxae formula*, «quam Arnaldus Villanovanus damnatis adversis erroribus professus est ante sententiam episcopi Parisiensis». Mense septembris 1300?³⁸

10. *Sententia episcopi Parisiensis damnantis articulos extractos ab opusculo Arnaldi De adventu Antichristi*. Mense septembris 1300?

11. *Instrumentum primum APPELLATIONIS MAGISTRI ARNALDI DE VILLANOVA A PROCESSU PARIISIENSIVM AD APOSTOLICAM SEDEM*. Mense septembris vel octobris 1300.

12. *INSTRUMENTUM ALTERUM APPELLATIONIS MAGISTRI ARNALDI DE VILLANOVA A PROCESSU PARIISIENSIVM AD APOSTOLICAM SEDEM*. 12 octobris 1300.

13. *NOTIFICATIO, PROTESTATIO AC REQUISITIO AD REGEM FRANCORUM*. Post diem 12 octobris 1300.

14. *Instrumentum abnegationis et abiurationis, atque reprobationis [opusculi De adventu Antichristi] et ratificationis [eorum quae acta sunt Parisius] coram Bonifacio VIII*.³⁹

38. Dos són els problemes relacionats amb la *Fidei orthodoxae formula*; primera: quantes n'hi hagué. La meua resposta seria que tantes com processos ,in causa fidei'; per tant, dues, una a París i una altra davant Bonifaci VIII, sense poder dir si en ambdós casos el text de la fórmula professada fou idèntic.

La segona pregunta és: la *Fidei orthodoxae formula* professada per Arnau de Vilanova trobada al Palau Papal d'Avinyó el 1594 i portada a Roma, a quin dels dos processos pertany, al de París o al de Bonifaci VIII? No es pot negar la possibilitat de pertanyença a qualsevol dels dos, encara que potser seria més explicable la seva presència escadussera i fora del conjunt del procés, si era la fórmula jurada davant Bonifaci VIII, car tenien interès a posseir-ne còpia tant els qui seguien acusant Arnau, ara de .relapse', com, si existí, els membres de la comissió papal establerta per Climent V per a l'examen del conjunt de l'obra arnaldiana aplegada en el Vat. lat. 3824.

39. No sé si abans de la intervenció de Bonifaci VIII caldria posar un certificat de l'Oficial de París donant fe de l'apel·lació d'Arnau a la Seu Apostòlica o si era suficient l'acta notarial

15. *Privilegium sive rescriptum Bonifatii VIII revocans* [ea quae circa libellum De adventu Antichristi acta erant Parisius] *et approbas* [retractationem ipsius libelli]. Romae vel Anagninae, 1301.⁴⁰

d'apel·lació. Si hagués calgut el certificat, hauria existit un *Testimonium Officialis Parisiensis de apellatione ad Sedem Apostolicam interposita a magistro Arnaldo de Villanova*.

Entrant ja en la intervenció del papa, crec que cal subratllar la importància d'aquest acte d'abjuració, indubtable des del moment que en dona testimoniatge el mateix Arnau. La importància és fàcil de veure, si hom para atenció a la paraula ,relapsum', que també ell mateix informa ésser-li adreçada pels atacants: «Dico etiam quod quicumque propter resumptam materiam prelibati operis dixerit me relapsum...», *Protestatio... facta Perusii... coram domino camerario Summi Pontificis* (PERARNAU, ATCA, X (1991), 216, líns. 776-777): l'opus prelibatum' (i d'algun manera estigmatitzat per Bonifaci VIII) era el *De adventu Antichristi* en la seva primera redacció (cf. *ibid.*, 215, lín. 737), la presentada a París; la ,resumptio' era el *De mysterio cymbalorum*, l'origen del qual és descrit així pel mateix Arnau: «Et cum sepe recoleret processum celebratum per Romanam Sedem contra presentatum opusculum [*De adventu Antichristi*], temptabatur scribere dissolutiones argumentorum et rationum, quibus dominus Papa conatus fuerat probare scribentis temeritatem super materia prelibata», *Protestatio, praesentatio ac supplicatio Benedicto XI... data* (PERARNAU, ATCA X (1991), 205, líns. 313-317). Resto amb el dubte de si els ,argumenta et rationes' de Bonifaci VIII foren només verbals o també posats per escrit; em manté en el dubte el fet que l'acusació de temeritat, amb què a París era atacada la doctrina del *De adventu Antichristi*, a Roma tant com mantenir-se, afecta l'autor: el temerari era Arnau. I com que entre el *De adventu...* i el *De mysterio...* hi havia hagut l'*Abnegatio et abiuratio coram Bonifacio VIII*, insistir en el tema, ni que fos de la forma aigualada del *De mysterio cymbalorum...*, equivalia a ,recaure' i, en conseqüència, els seus enemics, amb raó o sense, el qualificaven de ,relapsus'; i en un procés ,in causa fidei', ,recaure' equivalia normalment a donar-se la sentència de mort; potser no quan la censura doctrinal es limitava a qualificar de ,temerària' una tesi, perquè, a diferència de l'heretgia', la temeritat no tallava del cos de l'Església, però podia ésser, com de fet ja començava d'ésser per a Arnau de Vilanova, font de problemes.

40. Si ens hem de creure allò que el mateix Arnau afirma o almenys dona a entendre en la seva *Protestatio, praesentatio ac supplicatio Benedicto XI postridie kl. iunii a. D. M CCC IV data* (PERARNAU, ATCA, X (1991), 201-214), Bonifaci VIII l'hauria tractat en un primer moment d'aquesta manera (em limitaré a transcriure les frases estrictes, i a assenyalar pàgina i línia on es troben, separant-les amb barra inclinada /):

«...habere ratum seu confirmare quod vi metusve causa fuerat extortum a persecutoribus processu impio et enormi...»: 203/226-228;

«...imitari persecutores filii sui, ut eum detentione, minis atque terroribus ad revocandum opus presentatum examini suo, compelleret...»: 203/230-232;

«...ovem impellere ad illicitum iuramentum... ut... iuret non divulgare assertiones sanctorum...»: 203/234-235, 237-238;

«...dicere poterat summus iudex quod eum in carcere pestifero faceret custodiri...»: 203/240-241;

«...ad mortis custodiam deputabat, si ad veritatis examen intendere voluisset...»: 203/245-246;

«...cum sepe [ipse Arnaldus] recoleret processum celebratum per Romanam Sedem contra presentatum opusculum, temptabatur scribere dissolutiones argumentorum et rationum, quibus dominus Papa conatus fuerat probare scribentis temeritatem super materia prelibata... rationes, quibus ipse Papa conatus fuerat probare temeritatem scribendi super tali materia...»: 205/313-316, 349-350.

En la *Protestatio... facta Perusii... coram domino camerario Summi Pontificis*, sintetitzaria tot el capteniment de Bonifaci VIII en aquest paràgraf: «...cum ad eius [Bonifacii VIII] presentiam

Amb les pàgines anteriors espero haver contribuït a plantejar els problemes que presenta aquella primera confrontació doctrinal entre Arnau de Vilanova i les autoritats tant acadèmiques com eclesiàstiques de París els anys 1299 i 1300; a identificar els elements escrits més importants d'aquell procés judicial ,in causa fidei'; i a formular almenys una hipòtesi d'ordenació cronològica del conjunt.

* * *

No puc posar punt final a aquest intent d'individuuar les peces principals d'aquell «processus in causa fidei» sense recordar que aquest, i sobretot la *Fidei orthodoxae formula*, assenyalada amb el num. 9, seguiren pesant com una llosa o penjant com una espasa de Dàmocles damunt la persona d'Arnau de Vilanova, fins i tot més enllà de la seva vida mortal.

Només mort Bonifaci VIII i elegit el successor, Benet XI, Arnau de Vilanova tornava a una presó com aquella que a París li causava tanta basarda. I el perill no s'acabava allí: no mancà, en efecte, algú (interessat, potser, en la repercussió que una acció legal contra la doctrina d'Arnau de Vilanova podia tenir en el procés contra Bonifaci VIII), que llançà contra el metge pontifici el projectil entuixegat de ,relapse', que, ,in causa fidei', podria equivaldre a demanar per a ell la pena capital; per això també, més que una simple defensa jurídica, ressona en la *Protestatio facta Perusii... coram domino Camerario Summi Pontificis*, tot el profund crit existencial de supervivència de qui es veu amenaçat per forces que es prometen d'esclafar-lo.

---

devenissem, priusquam opus recepisset de manu mea et antequam super contentis in eo fuisset mecum aliqua discussio habita, fecit me capi et incarcerari, sequens vestigia predictorum [Parisiensium], et minis ac terroribus, dum ab eo detinerer, coegit me in secreto consistorio abnegare et abiurare predictum opus. In publico tamen solum pronunciavit quod tanquam presumptuosum aut temerarium fuisset a Parisiensibus reprobatum et quod eorum reprobationem ratificabat, nec tamen predictum opus anathematizavit sed potius in fine sue pronuntiationis testatus est alta voce, quod ego in nullo fefelleram, nisi quia prius eidem non presentaveram dictum opus» (PERARNAU, *Ibid.*, 215-216, líns. 759-768).

I ací cal assenyalar una manca d'encaix entre les observacions del cardenal Pietro Colonna a l'article de Guillem de Plassians, i les informacions proporcionades pel mateix Arnau en el paràgraf anterior: el cardenal suposa que existí un *Privilegium sive rescriptum revocationis et approbationis* favorable a Arnau de Vilanova, quan allò que aquest diu de forma explícita és que Bonifaci VIII li imposà una *Abnegatio et abiuratio atque reprobatio* [del *De tempore Antichristi*] et *rati-ficatio* [de la sentència del bisbe de París i de la seva acceptació de la sentència] (vegeu la nota 38).

No cal dir que Arnau seguiria proclamant que «abnegatio et abiuratio atque reprobatio et ratificatio supradicte nulle fuerint ipso iure...» (*Ibid.*, 216, líns. 769-770), però el cert és que si a París podia proclamar que ell almenys no havia jurada cap retractació («...nec ego iuraverim eundem [processum] servare...»: *Instrumentum alterum...*, línia 84), Bonifaci VIII, que segurament havia llegit aquest subterfugi en el dit *Instrumentum...*, no sols el féu ,abjurar' i, doncs, ,jurar', ans encara l'obligà a ratificar el procés de París.

És cert que el pontificat de l'amic Climent V, pel fet d'acceptar finalment allò que des dels dies de París havia estat per a Arnau un desig i una petició mai no satisfets, els de sotmetre els seus escrits al judici de la Seu Apostòlica, li permeté de passar els darrers anys de la vida amb una certa serenitat, coronada per l'entusiasta acolliment en la casa reial de Trinària.

Però, ja difunts tant ell com Climent V, i elegit un successor, Joan XXII, que no confirmaria la reserva papal de judici de les obres arnaldianes, les fúries inquisitorials es deixondiren i amb poc de temps arribaren a la *Sentència de Tarragona*, del 1316, per a la publicació de la qual ni tan sols volgueren esperar que hi hagués metropolità-primat, i la proclamaren durant la seu vacant.

Si fos certa la notícia que, segurament com a conseqüència de la dita sentència tarragonina, les despulles mortals d'Arnau foren desenterrades del cementiri de Gènova on el 1311 havien estat sepultades en arribar de Sicília, tindríem que el 'processus in causa fidei' enantat a París hauria perseguit mestre Arnau de Vilanova fins després de la seva mort. En aquest cas (cosa que segurament es complí a Gènova) no cremaren les despulles, perquè en virtut de l'esmentada *Fidei orthodoxae formula*, no podia ésser considerat heretge formal, però les llançaren a alta mar. Aquesta fou, segons Nicolau Eimeric, ben informat en aquests afers, la sort que tocà a les d'un teòleg conegut i estimat (i possiblement personalment tractat a Montpeller) d'Arnau de Vilanova: fra Pèire Joan (Oliu), les quals haurien estat desenterrades de Narbona, ficades dins un sac i llançades al riu de Rose a Avinyó, suposem des del Pont de Sant Benezet.

L'edició dels dos textos

Els documents salvats d'aquell procés, publicats ací per almenys tercera vegada, s'han conservat en dos manuscrits parisencs de la Bibliothèque Nationale, ambdós en el lat. 17534. ff. 105a-106a (= P1) i gairebé tot el primer en el també lat. 15033, ff. 241r-242r (= P2).

La còpia conservada en el P1 és la més antiga, potser només un parell d'anys posterior a l'original. L'actual ms. lat. 17534 procedeix de l'antic convent parisenc del Carme, «Ex Bibliotheca Carmelitarum Parisiensium Maioris Conventus», tal com diu l'anotació del f. 1r; hom pot recordar que entorn aquells anys hi vivia Guiu Terrena, que uns deu anys després polemitzaria per escrit amb el *De adventu Anticristi*. És un volum de pergamí, que ha conservat la primitiva coberta de pell damunt fusta, superfície de 283 x 218; els noranta-vuit folis que constitueixen el cos del volum són de 266 x 208 mm; és dedicat a textos jurídics de temàtica processal, tal com hom pot deduir de l'incipit;⁴¹ després

41. «[U]t nos minores in iure possimus aliquo modo instrui in quotidiano et non frequenti causarum, quarum, secundum illam decretalem *Quoniam contra falsam*, distinguimus ..X. tempora: primum est ante citationem, secundum est tempus citationis...».

del bloc bàsic fou afegit un plec de quatre fulls doblats, els vuit folis 99a-106d, que hom feu servir de calaix de sastre, sempre amb predomini jurídic: LOTHARIUS, *Liber de contemptu mundi* (f. 99-102); Philippus, rex Francorum, *De libertate ecclesiarum*, 1301 (f. 102a-b); dinou línies que comencen «Cum vir et mulier sint una caro...» (f. 102d); *Statuta synodalia provincie Remensis*, die mercurii ante festum beati Clementis (novembre) 1301 data (f. 103a-c); ací segueixen els dos textos nostres, després dels quals continua la temàtica jurídica: «Ait enim iurisconsultus: Bonum est ut priusquam ad verborum interpretationem perveniamus...» (f. 106a). Els nostres textos són copiats en pàgines de 225 x 170 mm, a dos corondells, separats per columna en blanc d'entre 13 i 6 mm, amb nombre diferent de línies (42 línies al f. 104a-b, però 48 al f. 104d), tot i que siguin visibles els forats per al pautat: lletra gòtica minúscula no tècnica, la qualitat de la qual, tot i ésser deficient, potser no mereix una desqualificació tan radical com la que li aplicà Menéndez y Pelayo.⁴²

L'altra còpia, aquesta vegada només del primer dels dos textos i encara incompleta, es troba en l'actual manuscrit lat. 15033, ff. 224/241r-225-242r. El volum, clarament factici, procedeix de Sant Víctor de París, on tenia la signatura SS 19;⁴³ la seva darrera unitat ocupa els folis 183-200-226/243, i el nostre text ha estat copiat en els dos folis darrers d'aquesta unitat i del volum, que havien restat en blanc. El bloc darrer, format per cinc quaderns de quatre fulls de pergamí doblats i per un de només dos fulls, amb superfície escrita de 148 x 89 mm, conté una còpia del *De mysterio cymbalorum* d'Arnau de Vilanova (i estic pràcticament segur de no equivocar-me si la identifico amb l'exemplar enviat pel mateix Arnau *Abbatu et conventui Sancti Victoris Parisius*); el tipus de lletra gòtica formada recorda, només de veure'l, el del Vat. lat. 3824, i la primera diferència amb l'exemplar de la Corsiniana rau en el fet que la caplletra d'aquell representa l'oferiment del volum al papa Bonifaci VIII⁴⁴ i la

El text que segueix immediatament el dels dos nostres documents comença significativament així: «In hoc ergo tam brevi opere sufficere debent que in hoc *Decreto abbreviato* continentur...» (f. 106b; el *Decretum* cal suposar que és el de Gracià).

42. «La extremada barbarie de este raro documento debe atribuirse en parte a la mala copia que en París existe, única de que tengo noticia», *Historia...*, 270, nota 1.

43. Hom en pot veure notícia en el llibre de Gilbert OUY, Veronika GERZ-VON BUREN, *Le catalogue de la bibliothèque de l'abbaye de Saint-Victor de Paris de Claude de Grandrue 1514*, París, Centre National de la Recherche Scientifique, 1983, 267-269; també en el més recent del primer dels dos autors, *Les manuscrits de l'Abbaye de Saint-Victor. Catalogue établi sur la base du répertoire de Claude de Grandrue (1514)*. Tome I. *Introduction - Concordances - Index*. Tome II. *Texte* (Bibliotheca Victorina, X), Tournholt, Brepols Publishers 1999, 401 del segon volum.

44. Una primera comparació del text de la Corsiniana, publicat en aquest anuari (VII-VIII (1988-1989), 53-54) i la primera pàgina de la còpia ara parisenca, dóna el resultat següent: la còpia de París no té rúbrica inicial; coincideix la col·locació dels calderons; el text de les primeres línies del tractat és idèntic fins a la línia 6-7: ‚israel' (P israhel); 8-9: ‚[monentur] fideles in propositis verbis' (P fideles in propositis uerbis mouentur); 10: ‚mysteria' (P ministeria); 11: ‚convenienter' (P consequenter); 12: ‚eandem' (P eadem). Una cosa em sembla que es pot

del nostre és dibuix lineal florejat en vermell; les línies de les pàgines són marcades i el nombre de línies escrites, fora de la primera i darrera pàgines, és constant, de vint, amb separació de set mm entre línies i una alçària de les lletres de tres mm. Acabat aquest text amb la rúbrica: *Explicit liber magistri Arnaldi de Uilla noua de cymbalis ecclesie*, segueix, sense solució de continuïtat, però escrit per altra mà molt posterior (del pas del segle XIV al XV), amb lletra gòtica, més menuda, elegant, escrita amb una tinta més fosca que la clarament rossa del *De mysterio...*, dins un marc de 150 x 89 mm, i quaranta-una línies en el f. 224/241v (única pàgina escrita sencera). Dues són les principals característiques d'aquesta còpia, una relativa a la longitud i l'altra a la qualitat del text. El text victori de l'*Instrumentum alterum appellationis...* no és sencer, car intencionadament el copista o algun dels seus antecessors en desestimà totes les parts que arrelaven el text o alguna de les seves parts en una situació i context humà concrets: protocol (líns. 1-10) i escatocol (líns. 137-159), data inclosa, i aquelles línies del mig (líns. 50-55) que recorden els testimonis a la sessió, en què el bisbe de París reprovà certes tesis del *De adventu antichristi*. Altra vegada el copista o algun dels seus predecessors millorà el text inicial, tal com el lector pot veure repassant l'aparat crític que acompanya la nostra edició.

Ara ja és possible de fer una observació sobre els dos documents: a diferència de les altres peces del 'Processus in causa fidei', diria que els dos documents s'han salvat per allò que tenien de cas únic, i de possible punt de referència per a possibles casos semblants, amb altres paraules, per allò que tenien de novetat en el dret processal; em sembla clar que aquesta és la raó de llur transcripció en P1, em sembla clar que aquesta és la raó per la qual en P2 el text de l'*Instrumentum alterum appellationis...*, ha perdut totes les referències a situació concreta; interessava allò que era genèric o aplicable a d'altres casos.

Tenint en compte les informacions anteriors, no sembla que hi pugui haver dubte sobre quin ha d'ésser el text pres a base de la nostra edició: el de París, BN, lat. 17534 (P1); és l'únic que conté el text de la *Notificatio, protestatio ac requisitio ad regem Francorum*, i l'únic que dóna el text sencer de l'*Instrumentum alterum appellationis a processu Parisiensium ad Apostolicam Sedem*; les variants del P2, moltes de les quals corregeixen deficiències de P1, es troben en l'aparat crític.

Pel mateix aparat crític, el lector s'adonarà de les deficiències del text ofert per Marcelino Menéndez y Pelayo, almenys en l'edició que he tingut a l'abast de la mà (M); algunes d'elles passaren al del *Chartularium Universitatis Parisiensis*, la gran fallada del qual, incomprensible en els seus autors, és la d'haver desestimat de reproduir la *Notificatio, protestatio ac requisitio ad regem Fran-*

---

afirmar amb seguretat: el text de Sant Víctor de París és anterior als del Vat. Borgh. 205, i del Vat. lat 3824. Les lectures de l'exemplar parisenc són resultat d'una transcripció feta amb manca de temps i no m'ha estat possible de contrastar-les amb el manuscrit.

corum pel fet de considerar-la un document adreçat al rei d'Aragó,⁴⁵ com si, d'altra banda, qualsevol que fos la destinació, no informés d'allò que havien fet el canceller i els professors de teologia de l'Estudi de París, i aquests no sols com a persones privades, ans corporativament en tant que ,collegium theologorum Parisius'.

Si, doncs, calgués donar una justificació del fet de publicar altre cop els dos textos, diria que és la d'haver-ne feta una revisió damunt els originals manuscrits amb el consegüent aparat crític, mai fins ara elaborat. Aquest pressuposa una revisió que no ha deixat de tenir els seus problemes, cosa que repercuteix en la ,ratio editionis'. No cal dir que, acceptada la possibilitat que també en aquesta feina hagi fet de les seves la tendència humana a l'error, he procurat de donar un text fidel a la còpia de P1, fins al punt de no normalitzar l'ús de les ,u/v'; sí que normalitzo ,i/j', majúscules i minúscules, i signes de puntuació; tal com és acostumat en les meves edicions de textos llatins, normalitzo la transcripció de les abreviatures, i així el lector trobarà ,mihī' quan l'original té aquesta paraula abreujada, però ,michi' quan és escrita amb totes les cinc lletres; per la mateixa raó trobarà ,nihilominus' i ,nichilominus', ,ratione' o ,racione', ,vel' i ,uel'; no he normalitzat els antropònims, només apuntats amb la majúscula inicial, entre d'altres raons per no prendre'm la responsabilitat d'identificar el ,C. de Nogareto' (líns. 50, 180 i 193), ací sempre grafiat amb ,C.', amb el cèlebre ,Guillelmus de Noga-reto'. He cregut que a fi de treure entrebancs innecessaris havia de normalitzar les grafies desfiguradores, com aquells ,ypriote'/(lín. 221), darrere el qual potser no tothom veuria uns ,hypocritae'; en canvi, m'ha semblat que havia d'ésser respectuós amb les particularitats d'algunes grafies, com la de ,recquiro'; he respectat ,temeraritates' (lín. 126), perquè és mot inclòs en el Du Cange. No ha estat fàcil de decidir entre una grafia desfiguradora i una de particular i ací hi pot haver més d'una fallada; l'aparat crític, però, dóna sempre les grafies del manuscrit.

Com que en el curs de l'estudi crec haver demostrat que la *Notificatio, protestatio ac requisitio ad regem Francorum* és posterior a l'*Instrumentum alterum*

---

45. «Arnaldus de Villanova, medicus Montispesulani, scribit Jacobo II, regi Aragonie, cuius nuntius Parisiis erat, se ab officiali Parisiensi an. 1299, decemb. 25, captum, retentum et incarcerationum esse, quia, ut asserit...», *Chartularium Universitatis Parisiensis*, II, París, 86, núm. 615.

Ni que sigui en el darrer moment, no puc deixar d'assenyalar un detall que podria ésser important per a la reconstrucció de la biografia d'Arnau de Vilanova: el de la presència d'un ,magister Gerardus de Noua villa, cantor de Tyarno' (lín. 52) en la sessió més solemne davant el bisbe de París (la que porta el núm. V en *Les étapes d'un malson*); és remarcable la identitat de grafia entre el cognom d'aquest i el del mestre (líns. 4 i 161), diferent de la que té en la documentació nostra i ha esdevingut usual; la seva presència, no repetida, porta a preguntar-se si es tractava d'un parent. La pregunta, de moment, no té resposta, però segueix oberta i incitant, perquè permetria de conèixer el tronc familiar del nostre, fins ara un misteri.

appellationis..., restitueixo en l'edició que segueix la seqüència cronològica d'aquelles peces, tot i que en P1 siguin copiades en sentit invers al cronològic.

Consideracions finals

Hem assistit al desplegament d'un procés inquisitorial a càrrec d'Arnau de Vilanova, que, tot i que seguí pesant com una espasa de Dàmocles fins al final dels seus dies, sortosament per al protagonista no passà d'un molt seriós ensurt. Però aquell procés s'emmarca dins una missió diplomàtica i no sé si en la història de les relacions diplomàtiques hi ha algun altre cas d'un diplomàtic que, aprofitant la seva missió, es llancés a una aventura semblant.

Però justament la utilització del 'status' diplomàtic (repetidament invocat en el document per al rei de França) amb finalitats personals, concretament de tipus 'espiritual', incideix en un dels trets de la fesomia íntima del protagonista: el de la instrumentalitació pura i simple de les situacions a favor dels objectius de l',espiritualisme' del moment: el mateix missatge del *De adventu antichristi* pretenia d'ésser una bomba que reconduís els cristians del segle XIV vers el «terrena despicerere et amare caelestia»; és més que conegut l'episodi de la comèdia representada pel nostre oracle dels metges contemporanis en la situació de virginitat dels 'sants esposos' Ausiàs i Delfina de Sabran; aprofitaria la seva posició de metge papal per a reforçar les pròpies exigències davant el bisbe de Girona contra Bernat de Puigcercós; i el cèlebre *Raonament d'Avinyó* no és altra cosa que un acte de propaganda, al més alt nivell, a favor de l',espiritualisme arnaldià', proclamant que els dos reis de la Casa de Barcelona ja s'hi havien apuntat, cosa que només era veritat a mitges. Després d'aquesta darrera, Jaume II no voldria que el metge l'impliqués en noves juguesques 'espirituals'.

Això no obstant, i malgrat la poc galdosa figura que faria el mateix Arnau en apel·lar a la Santa Seu perquè estava mort de por davant la perspectiva d'ésser tornat a la presó del bisbe de París (líns. 15-19), no deixa d'haver-hi en la situació dibuixada pels dos documents publicats a continuació una certa grandesa: la de l'home que, malgrat tot, s'encara amb la temible (també en l'Edat Mitjana) maquinària d'un procés inquisitorial, i que s'hi encara exigint que li respectin les conviccions més íntimes de la consciència, i reclamant d'ésser convençut, no pas únicament acusat.

Roma, Barcelona i París
desembre 2000-maig 2001

APÈNDIX DOCUMENTAL

Arnaldi de VILLANOVA

[INSTRUMENTUM ALTERUM APPELLATIONIS MAGISTRI
ARNALDI DE VILLANOVA A PROCESSU PARISIENSIVM
AD APOSTOLICAM SEDEM]

(París, BN. lat. 17534, f. 105a-106a; lat. 15033, f. 241r-242r)

{I}N nomine Domini, amen.

Anno a natiuitate eiusdem millesimo trecentesimo, indictione XIII, in presencia mei notarii et testium infrascriptorum, vir prouidus et discretus magister A., dictus de Noua villa, habitator Montispessullani, ad Sedem Apostolicam protestatus fuit, prouocauit et appellauit et alia infrascripta fecit, ac appellacioni ab eo facte, prout continetur in alio instrumento publico scripto manu mei, notarii infrascripti, adhesit, et eam renouauit de presenti, et copia predictorum fieri uoluit et mandauit per manum tabellionis quibuscumque sub hac forma uerborum: [P2, f. 241r]

«Licet sim uermis et non homo et obprobrium hominum, tamen consciencie et testimonium insitum habeo, nec possum excutere uel abicere murmur eius quo frequenter obiurgor, et ideo, testibus Deo et consciencia mea, notifico uobis, reuerendo collegio theologorum Parisius, quod nuper, uidelicet in die et hora qua me traxistis ad presentiam reuerendi patris Episcopi Parisiensis, «timor et tremor uenerunt super me et contexerunt me tenebre», stupefactum terroris, consideratis et comparatis preteritis ad ea, que tunc presencialiter agebantur. Recolens, enim, quod licet ego ad quamlibet uocationem domini Cancellarii uenisset celeriter, letanter et reuerenter, ut ipse uel in capella Sancti Dyonisii de Passu retulit inde presente, nichilominus uos, domini, nescio quo zelo aut quibus uerbis, propter actus pure scolasticos adiuistis Officialem Parisiensem, qui prodicionaliter

---

4 Montispessullani D Montispessulani

11 Inc text in cod. Paris. Lat. 15033, f. 241r 12 consciencie P2 sciencie 13 abicere D adjicere | frequenter M frecuenter 16 Parisiensis P2 Parisius 16-17 cf. P3 LIV, 6 17 stupefactum P1 add -c- int lin 18 preteritis P1M preteris 19 enim M nempe | quod M quot 21 reuerenter P1 reueranter 21 retulit M retuli 21-22 nichilominus P2 nihilominus 22 aut M ac 23 Officialem P1 Officilem

- inde uocauit, dolose retinuit et in domo perniciosa mihi propter pas-
 25 sibilitatem et calamitates corporis mei rusticaliter et impie carcerauit.
 «Et iterum recolens quod cum in capella predicta in vestri gratia
 iurgalariter ad priuatum colloquium recepistis, concesseram vobis
 quod articulos, quos mihi fecistis legi, scripseram, non secundum
 30 intellectum quo sonabant extracti per uos ab opere meo, sed secun-
 dum intellectum quo sonabant iacentes in serie scripture. Et quia vos,
 domini, dicebatis esse temerarie scriptos, concessi vobis me ad reue-
 renciam fore paratum ad temperandum iuxta vestrum iudicium; et
 retinuistis vel tempus ad deliberandum super modo congruo tempe-
 35 randi.
 «Tandem, vero, die prefixa ad mihi notificandum formam tempe-
 ramenti per uos excogitati et ordinati, aparuit mihi quod in ordina-
 cione per uos dictata et scripta in quadam cedula mittebatur expresse
 ‚temperare’ et ‚re-[P1, f. 105b]-uocare’, cum tamen sint actus specie
 40 differentes diuersis obiectis correspondentes, ut temerariis vnus, et
 erroneis alius. Vidi etiam quod dictum episcopum supradictum ad
 promissi temperamenti publicacionem adduxeratis, cum tamen abs-
 que ipso paratus essem temerarie dicta modo rationabili temperare:
 considerabam quod, licet instanter peterem rationes in scriptis, qui-
 45 bus impugnandi quocumque modo videbantur predicti articuli, ut
 meam conscientiam informarem et solidarem, nec [P2, f. 224v] quic-
 quam facerem ea fluctuante vel murmurante, nolulistis michi concede-
 re, cum tamen vobis incumbat consciencias hominum solidare ac pre-
 seruare a lapsu vel ruina.
 «Iterum, presentibus et coassistentibus mihi domino Almarico,
 50 vicecomite Narbonensi, et domino C. de Nagoreto, milite domini
 regis Francie, et domino Alphino de Narma, clerico eiusdem regis, et
 magistro Gerardo de Noua villa, cantore de Tyarno, et magistro C. de
 Poilaco, canonico Viuariensi, et domino Symone de Marçay, milite

---

26 (Predicta) in P2 add qua | vestri M vestra 27 iurgalariter P1 Lect dub P2 me
 singulariter D irregulariter M om | colloquium P2 collegium 30 iacentes P1 iacentem
 MD iacentis 32 et M vel 33 vel P2 iuxta 33-34 temperandi MD temporandi
 35 Tandem P2 Tamden | notificandum M notificandam 36 excogitati M escogit
 atati | apparuit P1 P2 M aparuit 36-37 ordinatione M ordinationes 37 mitteba-
 tur P2 mutabatur 39 correspondentes P1 P2 corespondentes | temerariis P1 emerariis
 MD (t)emerariis 40 erroneis MD erroneus 41 adduxeratis P1 MD adduceratis
 44 quibus P2 add vel 44 quocumque MD quolibet 45 informarem MD informa-
 rem 47 incumbat P2 incombat 48 preseruare M perseverare 48 vel P2 et a
 49 coassistentibus P2 assistentibus 49-54 domino... Algye P2 pluribus fidedignis
 tali et tali, etc. *caet omissis* 50 Narbonensi P1 Nabonensi | Nagoreto MD Nogareto
 51 et magistro Gerardo de Noua villa, cantore de Tyarno M om 59 ordinaueritis P2 ordi-
 naueratis 60 incarcerari M incarcerari | vestre M vostre | noluissem P1 M voluissem

domini regis, audiebam a reuerendo patre domino archiepiscopo Narbonensi et a discreto viro archidiacono Algye, qui de uobis ad me vicissim intercurrebant, et refferentes hinc inde proposita et tractantes concordiam et offerentes pro me quod immediate paratus eram iter arripere ad summum Pontificem et iudicio eius stare, quod vos, domini, ordinaueritis me per episcopum supradictum retineri et incarcerari, si vestre noluissem condescendere voluntati. 55 60

«Percipiebam insuper ab eisdem quod ille magistrorum, qui vexillum gerebat humilitatis, videlicet cordam Angeli Dei et Signaculi Dei Saluatoris, scilicet beati Francisci, ad me submergendum ceteris acris seuebat, quod postmodum nichilominus experimento cogitavi, cum et ipse signanti et quidam alii mouentes capita irridendo dixissent obliuiose et callumpniose: ‚Vos sedetis super speculam, vos estis propheta’: obliuiose quidem, quia recordati non sunt quod «Spiritus vbi vult spirat» et Dominus non abicit paruulos, sed sapienciam prestat eis; callumpniose vero, quia in opusculo meo non continetur quod ego sederem vel sedeam super speculam, sed quod speculatores Ecclesie Christi debent aduersariis interrogantibus taliter respondere. 65 70

«Cum omnibus igitur supradictis cognouerim probabili coniectura quod parata michi erat retencio capcionis, coram uobis, doctoribus et magistris collegii theologorum Parisius, et cunctis [P1 f. 105c] presentibus, ego magister A. dictus de Villa noua, habitator Montispessullani, cum presenti scripto protestor et protestando dico siue pronuncio quod quicquid nuper coram domino Episcopo dixi legendo cedula ordinacionis vestre, quam dominus Cancellarius posuit in manibus meis, instans ut legerem omni dilacione postposita, non dixi nec pronunciaui legendo uel aliter, nisi concussus timore perniciose domus, in qua timebam incarcerari propter predicta. 75 80

«Et ideo, cum processus per uos factus et dominum Episcopum supradictum sit ipso iure irritus et inanis ac nullus, cum caruerit fundamento, nec ego iurauerim eundem seruare, pro tanto ex nunc opus

---

61 magistrorum P1 M nigrorum 63 Dei P2 om | Francisci P1 Francissi 65 et M etiam | signanti P1 signanti signanti | capita P2 add sua | mouentes capita irridendo: cf. Mt XXVII, 39 66 callumpniose P2 calumpniose 66-67 Vos... propheta Cf. Arnaldi de VILLANOVA, *Tractatum de tempore aduentus Antichristi* (PERARNAU, «ATCA», VII-VIII (1988-1989), 134/2, 20, etc.) et Jer VI, 17 67 propheta P1 propheta 67-68 Spiritus... spirat Io III, 8 68 Dominus non abicit paruulos cf. Mt XIX, 14 68-69 sapienciam praestat eis (parvulis) cf. Ps XVIII, 8 69 callumpniose P2 calumpniose 71 taliter P2 totaliter

72 omnibus igitur P2 igitur ex omnibus 74 Parisius M Parisiensium 75-76 Montispessullani P1 D Montispessulani P2 Montispesulani 81 qua M quo | incarcerari M incarcelari

84 iurauerim P1 urauerim M (i)uraverim

85 meum *De aduentu Antichristi* committo examini et iudicio Apostolice Sedis, et me ipsum protectioni eius, paratus cum adiutorio Christi respondere ibidem rationibus quorumcumque uolencium dictum opusculum impugnare.

90 «Et quoscumque uolentes inuehi vel procedere palam vel publice contra ipsum, cuiuscumque gradus vel dignitatis aut status fuerint, prouoco ex nunc ad presenciam et audienciam summi Pontificis, in quo fluenta scienciarum uigent, et assigno eis terminum, quartam ebdomadam post Pascha primo venturam.

95 «Preter hec autem humili supplicatione recquiro vos, omnes magistros collegii supradicti, quod in similibus negociis amodo «modestia uestra» siue maturitas «nota sit omnibus hominibus», taliter ut id, quod requirit deliberacionem vnus anni, et ut strepitu publice disputacionis cribretur et scrutinio studiose determinacionis limetur, nolitis vnus mensis celeritate cum impetu suffocare, precipue ubi vertitur probabile scandalum proximorum, dicentes immitacione Christi paruulos allicere et fouere, non prosequi, cum sit Deo et hominibus detestabile, aduersus hominem aduenam, nec origine nec habitacione nec scolarum frequentacione nec delicti perpetracione Parisiensem, non infamem, et famulum communem omnibus Dei

100 seruis, atque nuncium sollempnem pro negociis arduis sereni principis ad serenissimum, appetitu vel motu rabido concitari, non requisita, et omnino postposita, regalis excellencie magestate.

105 «Insuper autem requiro vos, dominum Cancellarium, ex parte domini regis Francie [P2, f. 225r], qui me, ut nuncium ad se missum, debet ad illum qui me misit remittere saluum et securum cum omnibus rebus meis, non spoliatum aut depredatum ab aliquo regni sui, quod restituatis mihi scripturam meam, quam fidei vestre commisi et concessi liberaliter ad exemplar, vt faciatis mihi emendam plenam de violenta retencione, qua contra voluntatem meam retinuistis [P1, f. 115 105d], a die qua per socium meum, magistrum Raimundum de Pic-
tauia, pecii mihi restitui.

---

89 quoscumque D quoscunqve 90 cuiuscumque M cuiicumque 92 fluenta scienciarum uigent P2 vident fluenta scienciarum 93 primo P2 proximo

94 recquiro P2 requiro 95 amodo P2 M a modo 96 modestia... hominibus *Philipp* IV, 15 97 requirit P2 requirit M reequirit 99 limetur M limentur | vnus P1 seq anni exp 100-101 immitacione MD inmitacione | immitacione... fouere cf. Mt XVIII, 2-10 102 detestabile P1 detabile 102-106 aduenam... concitari cf. e. g. *Ex* XXII, 21; *Ezech* XXII, 29; *Zach* VII, 10 102 (aduenam) nec P2 seq erigere *canc* 104 Parisiensem M parisiensi | non P2 nec | famulum M om | communem P2 committuere (?) 106-107 requisita P1 requisicio 107 magestate P2 maiestate

108 vos M om 111 aut M ac 113 exemplar P2 add et 114 qua MD quam 115 Raimundum P2 Raimundum M Ramundum

«Similiter vero, ut nuncius, requiro vos, totum collegium, vt faciatis mihi plenam emendam pro eo quod me, non iniuriosum vobis, nec blasphemum Dei, nec inimicum fidei, absque vlla ratione traxistis ad presenciam domini Episcopi et coegistis me legere cedulam per vos dictatam et ordinatam. 120

«Et vos, magistrum Gaufridum de Carnoto, requiro ex parte domini regis et Apostolice Sedis, vt omnia supradicta et lecta et responsiones, quas isti domini facient ad requestas premissas, in formam publicam redigatis, vt in iudicio clareat an sit magis temerarius qui dicitur temeraria scribere vel qui facit temeritates, et innocens valeat exclamare coram angelis Dei: «Confundantur superbi quia iniquitatem fecerunt in me. Ego autem exercebor in mandatis tuis. Conuertantur mihi timentes me, Domine, et qui nouerunt testimonia tua». 125

«Et quia nuper, in tempore statuto a iure ad appellandum, non potui habere presenciam domini Episcopi, ideo ad cautelam, de voluntate superioris, ad Sedem Apostolicam in scriptis appellauit, ab iniquo et iniusto iudicio, processum domini Episcopi et accessorum suorum in aula sua. Et illi appellacioni adhereo et eam renouo de presenti et uolo inde fieri copiam quibuscumque per manum tabellionis et etiam de protestacione presenti. 130 135

«Actum Parisius in manerio domini Episcopi Parisiensis predicti, III° ydus octobris, coram venerabilibus viris archydiacono Parisiensi, Cancellario Parisiensis ecclesie, et magistro P. de Allunna, magistris theologie; audientibus agenda aliis magistris in theologica facultate, dominis Radulpho de Roseto, penitenciaro Parisiensi, et Officiali Parisiensi, canonicis in ecclesia Parisiensi predicta, pro parte dicti Episcopi vocatis et presentibus; et testibus infrascriptis: reuerendo patre domino archiepiscopo Narbonensi, nobilissimo comite Attrabatensi, nobili domino Almarico, vicecomite Narbonensi, venerabilibus viris magistris Nicholao de Cathane, archydiacono in ecclesia Remensi, legum professore, magistro Thierico, thesaurario comitis Attrabatensis, et pluribus aliis ad premissa vocatis et rogatis, eisdem anno, indictione, loco et die. 140 145

119 blasphemum P1 *corr* plasphemum

126 temeritates (cf. DU CANGE, s. v.) 126-127 exclamare P2 clamare *add ex- int lin* 127-129 Confundantur... tua P5 CXVIII, 78-79 127 Confundantur P2 Cunftundantur | quia P2 *add* iniuste 128 exercebor P1 excerbor P2 excebor 129 me P2 D te

130 statuto a iure P2 a iure statuto 132 Sedem Apostolicam P1 se. ap. 133 accessorum P2 assessorum

137 manerio M *om* 139 Allunna D Allvernia 142 Parisiensi M Pariensi 144 patre M padre 144-145 Attrabatensi MD Atrebatensi 146 Cathane MD Cathan 147-148 Attrabatensis MD Atrebatensis

- 150 «Venerabilis vir Cancellarius Parisiensis, requisitus, vt supra dicitur, vt restitueret dicto magistro A. scripturam suam seu opusculum, quod fidei sue commiserat et concesserat liberaliter ad exemplar, ut dicebat, predictus Cancellarius respondit quod ipsum tradiderat [P1, f. 106a] aliis magistris in facultate predicta et quod de hoc loqueretur eisdem.
- 155 «Actum, presentibus qui supra proximo continentur.
«Et ego Gaufridus, dictus Ligator, Carnotensis, auctoritate sancte Romane Ecclesie publicus notarius, premissis interfui et ea scripsi et publicau i rogatus meoque signo signau i, prout decet, competenter».

[NOTIFICATIO, PROTESTATIO AC REQUISITIO
AD REGEM FRANCORUM]
(París, Bibliothèque Nationale, lat. 17.534, ff. 103c-104d)

- 160 «[C]oram vobis, serenissimo principum orbis terre, domino rege Francorum, ego, magister A., dictus de Noua villa, non ut Arnaldus, sed ut nuncius incliti principis et illustris consanguinei vestri, regis Aragonie, propono atque notifico quod, postquam a uobis licenciam redeundi ad eum recepissem in Betausel, et die sabbati mane post festum beati Thome disposuissem iter meum arripere uersus Episcopum Tholosanum cum littera uestri mandati ad ipsum propter commissionem eidem in parte factam super negociis pertinentibus ad meam legacionem, die precedenti in sero Parisiensis Officialis prodicionaliter me fecit uocari, quia per clericum suum, afferentem non mandatum presidis, ymo preces cum genu flexo, quod irem ad ipsum, quoniam me indigebat.
- 165 «Et cum iuissem ad reuerenciam et ex honestate, meque blandis et sophisticis verbis detinisset vsque ad inuolutum noctis, postmodum, me reclamantem quod nuncius ad uos eram, et non fugitiuus, retinuit cum equitaturis meis, non obstantibus requisitione et testimonio reuerendi patris archiepiscopi Narbonensis factis eadem nocte per nuncium eius. Neque sequenti die voluit me nullatenus relaxare, nisi prestita fideiussoria caucione sub graui pena trium milium librarum
- 170
175

---

150 vt P1 vt vt 152 commiserat P1 M commiserat | concesserat P1 consesserat

161 incliti P1 M inclitis 167 Tholosanum P1 -lo- corr -la- 175 requisitione P2 D requisitione 176 reuerendi M reverendissimi | Narbonensis M Narvonensis | factis eadem P1 iter 178 fideiussoria M fide iussoria 179 fideiubentibus M fide iubentibus | Amalrico M Almarico

{f. 103d], presentibus et pro me fideiubentibus domino Amalrico, vicecomite Narbonensi, et domino C. de Nogareto, et domino Alphino de Narma et pluribus aliis. 180

«Nullamque causam mee captationis atque detentionis pretendit, nisi quia quatuor aut quinque magistri in theologia, ut asserebat, denunciauerant ei quod ego in quodam libello *De aduentu Antichristi* scripseram quedam contra fidem et quedam contra euangelium; in cuius cause assignacione veritas probat ipsum fuisse mendacem euentibus subsecutis et infallibili iudicio rationis. 185

«Euentibus quidem, quia postmodum omnes et singuli de collegio magistrorum, eo presente ac multis aliis, illud dixisse taliter negauerunt, non solum verbo sed etiam facto: nam, presentibus reuerendo patre archiepiscopo Narbonensi, et discreto viro archidiacono Algie, et nobilibus viris domino Almalrico, vicecomite Narbonensi, et domino C. de Nogareto, et domino Symone de Marca, militibus uestris, et domino Alphino de Narma, clerico uestro, et ipso Officiali Parisiensi, et pluribus aliis, totum collegium supradictum concorditer fecit legi notulos, quos in opere meo notauerat impugnandos, coram Episcopo Parisiensi, et per eundem Episcopum fecit pronunciari dampnandos, non ut erroneos, sed ut temerarie assertos, de quibus exstat publicum instrumentum. 195

«Cum, igitur, magistri collegii supradicti palam asseruerint et cum sollempni processu quod dicta et contenta in opere supradicto non sunt erronea, patet Officialem esse mendacem, qui asserit clam denunciasset quod in eo contenta erant contra fidem aut euangelium, quia quidquid est contra fidem et euangelicam veritatem est omnino erroneum. 200

«Claret etiam iudicio rationis quod Officialis fuerit mendax et fictus in assercione predicta, nam reales aut veri in theologia magistri, sicut radii splendorum Iesu Christi, ceteris fidelibus superlucent sanctitate uite et sublimitate sciencie, quorum neutrum fuisse constat in illis, quos Officialis predictus fingit sibi denunciasset mendacia supradicta: nam qui ceteris eminent sanctitate vite, scandalum non ponunt {f. 104a} nec suscitant aduersus filium matris sue, nec murmure late- 205

182 causam M caussam 185 scripseram P1 scripserant M scripseram | euangelium M evangelium

189 multis P1 mlteris 191 Almalrico M Almarico 193 Symone M om 197 fecit pronunciari P1 fecit pronunciari fecit pronunciari

200 et M om 203 euangelium P1 vangelium M evangelium 204 quidquid P1 quisquid M quicquid | euangelicam M evangelicam

208 Ihesu M Iesu 209 uite P1 iure (cf. lín. 210) 210 quos P1 quod 213-214 sedent... innocentem cf. P5 X, 8 215 alicuius M aliqua

- broso mendacia seminant contra fratrem nec sedent in insidiis cum
ditibus, et occultis, ut interficiant innocentem. Qui uero sciencie ful-
215 gore superant alios, non clam impugnant vel mordent alicuius dicta,
sed gladio rationis expresse conscribentes iudicium, silere cogunt
imperite loquentem. In proposito uero nondum apparuit aliquis
inchoans vel attemptans rationibus scriptis palam vel publice dictum
opusculum impugnare.
- 220 «Patet, igitur, ex predictis quod illi denunciatores contra me, quos
fingit Officialis, non fuerunt in theologia magistri, sed ypocrite, pro-
cul dubio tristes de gratia, quam mihi Dei benignitas impertitur, et
successores phariseorum, qui Christum, impura liuoris inuidia, mali-
225 cia prosequantur, ut nequissimi draconis membra pestifera.
- 230 «Unde, cum euidentis ueritas ipsum Officialem ostendit esse men-
dacem in suo dicto, et conuincat eundem me supradicto modo cepis-
se et incarcerasse ex odio vel cupiditate rerum mearum et non ex ali-
qua causa rationabili siue iusta, constat ipsum esse nimis culpabilem,
non solum quantum ad iniuriam mihi factam aut quantum ad macu-
235 lam quam ingressit honori nostro, sed insuper quantum ad vituperium
quod regi Aragonie intulit, et quantum ad dispendium et dampnum,
quod dedit eidem impediendo legacionis ad eius negocia pertinentis
prosecutionem accommodam et festinam.
- 240 «Iterum uestre magestati notifico quod Cancellarius Parisiensis,
cui ad preces suas quemdam quaternum meum concesseram ad exem-
plar, requisitus ex parte mea per socium meum, in die qua fui deten-
tus per supradictum Officialem, ut redderetur, reddere denegauit, nec
adhuc reddidit, cum tamen ut nuncius ad uos missus requisierim ex
245 parte uestra quod mihi redderet atque plenam faceret restitutionem
et emendam pro tanti temporis violenta retencione, protestando
quod, cum sim nuncius et adhuc in actu legacionis existens, non pate-
retur fides uestre protectionis me depredari vel spoliari per aliquem
regni uestri. De quibus uobis faciam fidem protinus publico instru-
mento.
- 245 «Iterum notifico regie magestati quod post predictam capcionem
siue detencionem, collegium magistrorum in theologia Parisius

---

221 ypocrite P1 M ypocrite 222 benignitas P1 M benignitas | et M om
229 aut M atque 233 prosecutionem M prosecutionem | accommodam P1 acom-
moda M accommodam
235 quemdam M quoddam 236 requisitus P1 M requisitus requisitus 237 red-
deretur M redderet
245 magistrorum P1 *lect dub* nigrorum | Parisius M Parisiis 247 excussionem
P1 *corr* excussionis 253 Cancellarius M concellarius | preceperunt M proceperunt
254 clamore M clamare

impediuit execussionem mee legacionis citando me per Officialem predictum [f. 104b] ad sui presenciam et postmodum trahendo ad presenciam Parisiensis Episcopi et cogendo terroribus atque minis me legere cedulam mendosam et abusuam per eos ordinatam et inique atque dolose confectam, me non uocato nec consensu mee deliberacionis nullatenus requisito ad ordinacionem et scripcionem illius, ymo, cum eam in manu mea Cancellarius posuisset, repentino preceperunt clamore, quod legerem et lectis adhiberem consensum: cuius rei ueritatem supradicti testes, quia fuerunt, expriment, saltem iuramento astricti. 250 255

«Nec possunt predicti magistri ostendere rationem, qua iuste potuerint predictum processum contra me facere. Nam, si dicant, ut tunc dixerunt, quod in opusculo meo *De aduentu Antichristi* asseruntur aliqua temere, posito quod sic esset, tamen, cum assercio temeraria non vergeret in blasphemiam Dei nec in preiudicium vel iniuriam proximi nec in ruinam fidei, non ad presenciam iudicis causarum trahendus eram, sed potius scolarum, cum ea que sunt pure scolastica, debeant pure scolastice pertractari. Unde, cum propter actus pure scolasticos adierint Officialem et Episcopum Parisienses (ad quos iusticie titulus vel alicuius honestatis vrgebat eos?), videtur quod immundo spiritu vexarentur et quod utres eorum vacui forent peculio caritatis, et maxime cum asserant falsum. Nam id proprie dicitur asseri falsum quod absque nullo genere probacionis affirmatur pertinentis. Sed in predicto opusculo nihil asseritur, ut intuentibus patet, nisi probabiliter, iuxta sanum intellectum Sacrorum Eloquiorum, nec quicquam falsum continet, ut ipsi vel quidam ipsorum dolose finxerunt in cedula sua, nec iuramento districti auderent asserere quod aliquid falsum vel erroneum in ipso contineatur. 260 265 270

«Patet, igitur, quod ignarus est aut irrisor vel dolosus qui temerarie dicit asseri que scribuntur ibidem: quod ex hoc maxime declaratur, quia nullus auderet contrarium eorum, que scribuntur ibidem, asserere, nec posset probare, sed dicens oppositum iudicaretur temerarius absolute, sicut per uos theologos in iudicio clare fiet. 275

«Nec obstat, si dicant quod nouitates in opusculo continentur, quoniam nouitas ratione suffulta et utilis non est horrenda, sed potius 280

---

258 Nam P1 nau 259 opusculo P1 corr opusculo | asseruntur P1 asseruenti M asserui 261 blasphemiam P1 corr blasphemiam 265 adierint P1 adiuerit M adeunt | Parisienses M parisiensem | quos M quod 267 peculio P1 peculo 271 iuxta P1 M iusta | quicquam M quicquid 272-273 cedula P1 dedula 273 aliquid M aliquod 275 aut M atque 277 auderet P1 audiret

282 amplectenda P1 amplectanda 285 exposuerunt M exposiverint 286 postquam M om 287 est M om 288 quod M quam 289-290 fundatum P1 fudatum

amplectenda; presertim cum ea que probantur [f. 104c] vel asseruntur ibidem non sunt noua in sua radice, cum ex auctoribus sacri uoluminis extrahantur. Et, si dicantur auctoritates ille nouiter exponi, secus quam exposuerunt precedentes expositores, scire debent quod talis nouitas non est inconueniens postquam caritati et fidei non repugnat, ymo, testibus sacris expositoribus, est a Spiritu Sancto; nec est inconueniens aliter nunc exponi quod exposuerunt nostri patres, cum ipsa Scriptura Sacra, supra cuius eloquia predictum opusculum est fundatum, expresse testetur istud, dicendo per *Danyelem*: «Clausi sunt signatique sermones. Pertransibunt plurimi et multiplex erit sciencia. Nec omnes intelligent, sed docti tantum».

«Cum, igitur, Scriptura predixerit quod multi expositores transirent per eam multipliciter exponendo, tamen docti a Spiritu Sancto solum intelligent veritatem; et nisi sit in dicatione vel potestate hominis prohibere Spiritum Sanctum, quin spiret ubi uoluerit, patet quod expresse contradicit Spiritui Sancto qui asserit esse inconueniens quod eloquia Sacre Scripture possint in ueritate secus exponi quam exposuerint Patres nostri, et de numero sunt illorum, de quibus Veritas ait: «Ve uobis, Legis peritis, qui accepistis clauem sciencie, quia nec intratis (scilicet ad noticiam ueritatis), nec permittitis alios ingredi»; nec est mirum, si uinum nouum ueteres rumpat utres et tandem fundatur, cum ipsa Ueritas hoc testetur, que simplicibus et ydiotis humilibus aperit sensum Scripturarum et claudit tumidis et elatis doctoribus uel magistris.

«Que omnia uobis, serenissimo principum, proposui, ut clarius cognoscatis quam irrationabiliter et iniuste supradictum collegium impediuerit execussionem legacionis mihi commisse, irrequisita et omnino postposita vestre excellencie magestate.

«Propter hec igitur omnia supradicta magestatem uestram cum presentis scripti testimonio ac protestacione recquiro ex parte regis Aragonie, et ut nuncius eius actu, quod faciatis emendari plenarie vituperium eidem illatum in iniusta mei detencione ac rerum mearum ablacione, et reparari dispendia atque dampna data per supradictos eiusdem legacioni: protestans, ut nuncius, quod rex [f. 104d]

---

290 istud M illud 290-292 Clausi... tantum *Dn* XII, 9 290-291 signatique M signati quia

293-294 Scriptura... exponendo *Dn* XII, 4 294-295 docti... ueritatem *Dn* XII, 10 296 prohibere P1 phibere 297 contradicit M contradicat 298 secus M secud 300-301 Ve... ingredi *Lc* XI, 52 300 accepistis P1 accepisti 301 permittitis P1 permititis 301-302 ingredi P1 *lect dub* ingredi 302-303 uinum... testetur *Mt* IX, 17 302 rumpat M rumpant | tandem P1 *corr* tandem 304 sensum P1 semsum

311 scripti P1 scriptis | protestacione M protestacioni 313 detencione P1 detencionis 316 feret M ferret | quam M quod

Aragonie supradicta vituperia feret molestius quam si per guerram hostilem amitteret partem regni.

«Iterum, protestando ut supra, requiro, ne vos aut vestrum consilium consensisse videamini vituperiis et iniuriis supradictis, quod iam rei veritatem per sollempnes personas non taretis arguere et condigne punire. 320

«Dico etiam ex parte regis Aragonie et protestor quod, cum predicti dederint eidem regi occasionem non paruam commocionis aduersus dominum nostrum, et grauia, plus quam exprimi posset vel liceat, fomenta peperisse uel incendisse noscantur contra bonum tranquillitatis et pacis, nullis subditorum uestrorum, nullo iure divino scilicet vel humano, seu priuilegio deffensionis, remedia poterunt optinere. 325

«Dico etiam et protestor, ut supra, quod si forte Dyocesanus, cui temerarii supradicti subsint inmediate, foret delirus aut carens sensu discrecionis, vel statualis et hebes aut vertibilis ad impulsum cuiuslibet aure leuis, non vos excusaret deffectus eius aut sterilitas mentis sue, cum liceat in vniuersitate fidelium apud omnium gemma pontificum papa noster, qui suffragiis mendicatis alieni sensus non indiget, cum non solum eminencia dignitatis prebet vniversalem auctoritatem, sed rationis peruietas et plenitudo scienciarum in ipso propriam mentem ornant, qui nobis indubitanter faciet iusticie complementum, maxime cum supradicte temeritates fuerint atemptate in periculum boni communis et publici. 330 335

«Dico etiam quod cum hic casus nouus et nimis arduus et quod non est auditum a seculo quod in regno Francie, nedum in domo eius, nuncius regis fuerit per illos de regno et domo regni captus, detentus, incarceratus, spoliatus irrationabiliter et iniuste, paratus siue ad imformacionem tocius magistratus regni vel domus Francie facere copiam notificacionis, protestacionis ac requisicionis presentis. 340 345

«Et ne rex Aragonie possit inde inculpate de negligencia custodiendi honorem ipsius, cum sit princeps tante prudencie quod eligit

318 Iterum P1 *lect dub* Iterun/Iterim | aut M atque 319 vituperiis M *seq* vel | et iniuriis M *om* 320 personas M *om*

325 peperisse P1 *perpereisse* M *pepercisse* 326 tranquillitatis P1 *transquillitatis*
330 aut M atque 331 aut M atque 332 aut M atque 334 noster P1 *seq* pontificum *exp* 335 vniversalem M *uberem* 336 peruietas M *om substituens punct suspens*
338 fuerint P1 *fuint/fiunt*

340 (etiam) quod M *add* est | cum M *om* | nouus P1 *nouuus* | arduus P1 *arduuus* 341 regno P1 *corr* rego *add -n- int lin* 344 imformacionem M *informacionem*

mittere sapientem ad sapientem et stultos ad stultos, et miserit inde ad uos, supplicando requiro quod detis mihi tabellionem, qui hec omnia supradicta in publicam formam redigat scripturam, qua possum ei facere fidem de diligencia mea, vel saltem quod faciatis sigillo autentiquo. 350

«Et insuper ex parte ipsius requiro quod personam meam et eorum, qui mecum sunt et res meas, faciatis a violencia custodiri, cum sim paratus iter statim arripere et finem imponere legacioni. 355

---

350 publicam P1 puplicam
 348 sapientes ad sapientes M sapientem ad sapientem | miserit M misit 350 publicam P1 puplicam | formam M forman
 354 mecum P1 mec | res M rex 355 legacioni P1 lengacioni

TAULA DE MOTS

Allò que s'ha dit en les dues taules de mots incloses en el primer article d'aquest volum és també aplicable ací; el possible lector farà bé recordant que es tracta d'una llista alfabètica de simples lemes o formes sense cap més funció gramatical i que l'afegitó de primeres persones del singular del present d'indicatiu en verbs o de nominatiu del singular en substantius o adjectius és només indicativa d'on pot trobar algun dels lemes.

a 2, 48, 54,55, 115, 130, 163, 287, 294, 341, 354
A. 3, 75, 151, 161
ab 6, 29, 61, 111, 132
abicio abicit 68; abicere 13
absolute 279
absque 41-42, 119, 269
(abusivus) abusiuam 250
ac 6, 47, 83, 189, 311, 313, 345
(accipio) accepistis 300
(accessor) accessorum 133
(accommodo) accommodam 233
(acer) acrius 64
actus 22, 38, 264; *actum* 137, 156; *actu* 241, 312
ad 5, 15, 18, 19, 27, 31, 32, 33, 35, 40, 55, 58, 63, 91, 106, 109, 110, 113, 119, 124, 130, 131, 132, 148, 152, 164, 166, 167, 170, 172, 173, 174, 229, 230,231, 232, 235, 238, 248, 252, 262, 265, 331, 343, 348
(adduco) adduxeratis 41
adhereo 134; *adhesit* 7-8
(adhibeo) adhiberem 254
adhuc 238, 241
(adeo) adiuistis 23; *adierint* 265
(adiutorium) adiutorio 86
(advena) aduenam 102
(adventus) aduentu 85, 184, 259;
(adversarius) aduersariis 71
(affero) afferentem 169
(affirmo) affirmatur 269
(ago) agebantur 19; *agenda* 140
(aio) ait 300
Algie/Algye 55, 191
(alienus) alieni 334
aliquis 217; *aliqua* 227-228, 280; *aliquid* 273; *alicuius* 215, 266; *aliquem* 242
aliter 80, 288
alius 40; *alia* 6; *alio* 7; *alii* 65; *alii* 140, 148, 154, 181, 189, 195; *alios* 215, 301
(allicio) allicere 101

- Allunnia 139
 (Almaricus) Almarico 192; Almarico 49, 145; Amalrico 175
 (Alphinus) Alphimo 54, 180-181, 194
 amen 1
 (amitto) amitteret 317
 amodo 95
 (amplector) amplectenda 282
 an 125
 (angelus) angeli 62; angelis 127
 (annus) anni 97; anno 2, 148
 (Antichristus) Antichristi 85, 184, 259
 (aperio) aperit 304
 (apostolicus) apostolice 85, 132; apostolicam 5, 132
 (appareo) apparuit 36, 217
 (appellatio) appellacioni 6, 134
 (appello) appellauit 132; appellauit 5; appellandum 130
 (appetitus) appetitu 106
 apud 333
 (Aragonia) Aragonie 163, 231, 312, 315-316, 322, 346
 (archidiaconus) archidicono 55, 191; archidiacono 146; archidiacono 138
 (archiepiscopus) archiepiscopi 176; archiepiscopo 54, 144, 191
 arduus 340; arduis 105
 (arguo) arguere 320
 Arnaldus 161
 (arripio) arripere 58, 165, 268
 (articulus) articuli 44; articulos 28
 assertio 260; assertione 207
 (asserer) asserit 202, 297; assererebat 183; asserant 268; asseruerint 200; asserere 273, 278; asseritur 270; asseruntur 259, 282; asseri 268, 276; assertos 198
 (assignatio) assignacione 186
 assigno 92
 (astringo) astricti 256
 atque 105, 163, 182, 239, 249, 250, 314
 (atempto) atemptans 218, atemptante 338
 Attrabatensis 147-148; Attrabatensi 144-145
 (auctor) auctoribus 283
 (auctoritas) auctoritatem 335-336; auctoritate 157; auctoritates 284
 (audeo) aueret 277; auerent 273
 (audientia) audientiam 91
 (audio) audiebam 54; audientibus 140
 (auditus) auditum 341
 aula 134
 (auris) aure 332
 aut 22, 90, 111, 183, 203, 207, 229, 275, 318, 330, 331, 332
 autem 94, 108, 128
 (autenticus) autentiquo 351-352
 (*beatus*) beati 63, 165;
 benignitas 222
 Betausel 164
 (blandus) blandis 172
 (blasphemia) blasphemiam 261; blasphemiam 119
 (bonus) boni 339; bonum 325
 C. 50, 52, 180, 193
 (calamitas) calamitates 25
 callumpniöse 66, 69
 cancellarius 78, 150, 153, 234, 253; cancellarii 20; cancellario 139; cancellarium 108
 (canonicus) canonico 53; canonicis 142
 (cantor) cantore 52
 (captio) capcionis 73, 182; capcionem 245
 capella 21, 26
 (capio) cepisse 226-227; captus 342
 (caput) capita 65
 (carcer) carcerauit 25
 (careo) carens 330
 (caritas) caritatis 267; caritati 286
 Carnotensis 147
 (Carnotum) Carnoto 122
 casus 340
 (Cathan) Cathane 146
 (cautio) caucione 178
 causa 228; cause 186; causam 182; causarum 262

- (cautela) cautelam 131
cedula 37, 272-273; cedulam 78, 120, 250
(celeritas) celeritate 99
celeriter 20
(ceterus) ceteris 63, 208, 211
(Christus) Christi 71, 86, 101, 208; Christum 223
(cito) citando 247
clam 202, 215
(clamor) clamore 254
clare 279; clarius 306
(clareo) claret 206
(claudo) claudit 304; clausi 290
(clavis) clauem 300
(claricus) clerico 51, 194; clericum 169
(coassisto) coassistentibus 49
(cogito) cogitavi 64-65
(cognosco) cognoscatis 307; cognouerim 72
(cogo) cogunt 216; coegistis 120; cogendo 249
collegium 117, 195, 246, 307; collegii 77, 95, 200; collegio 14, 188
colloquium 27
(comes) comitis 147; comite 144
(commisio) commissionem 166-167
committo 85; commisi 112; commiserat 152; commisse 308
(commotio) commocionis 323
communis 339; communem 104
(comparo) comparatis 18
competenter 159
complementum 337-338
(concedo) concessi 31, 113; concedere 46-47; concesseram 27, 152, 235
(concito) concitari 106
(concordia) concordiam 57
concorditer 195
(concutior) concussus 80
(condescendo) condescendere 60
condigne 320-321
(conficio) confectam 251
(confundo) confundantur 127
(congruum) congruo 33
coniectura 72
(consanguineus) consanguinei 162
consciencia 14; consciencie 12; conscienciam 45; consciencias 47
(conscribo) conscribentes 216
(consentio) consensisse 319
(consensus) consensum 254; consensu 251
(considero) considerabam 43; consideratis 17-18
consilium 318-319
(consto) constat 209, 228
(contego) contexerunt 17
(contineo) continet 272; continetur 6, 69; continentur 156, 280; continetur 274; contenta 201, 203
contra 90, 114, 185, 203, 204, 213, 220, 258, 325
(contradico) contradicit 207
(contrarius) contrarium 277
(converto) convertantur 128
(convinco) conuincat 226
copia 8; copiam 135, 345
coram 73, 77, 127, 138, 160, 196
(cordam) cordam 62
(corpus) corporis 25
(correspondeo) correspondentes 39
(cribro) cribretur 98
(culpabilis) culpabilem 228
cum 26, 38, 41, 46, 65, 72, 76, 82, 83, 86, 99, 101, 110, 166, 170, 172, 175, 200, 213, 225, 238, 241, 253, 260, 263, 264, 268, 282, 283, 288, 293, 303, 310, 322, 333, 335, 338, 340, 347, 355; -cum 354
(cunctus) cunctis 74
(cupiditas) cupiditate 227
(custodio) custodiri 354; custodiendi 246-247
(*damno*) dampnandos 189
dampnum 231; dampna 314
(Daniel) Danyelem 290
de 4, 8, 21, 50, 51, 52, 53, 55, 75, 85, 113, 115, 122, 131, 134, 136, 139, 141, 146, 154, 161, 180, 181, 184, 188, 193, 194, 198, 222, 243, 259, 299, 342, 346, 351

- (debeo) debet 110; debent 71, 285; debeeant 264
 decet 159
 (declaro) declaratur 276-277
 (defectus) deffectus 332
 (defensio) deffensionis 327
 (deliberatio) deliberacionis 251; deliberacionem 97
 (delibero) deliberandum 33
 (delictum) delicti 103
 (deliro) delirus 330
 (denego) denegavit 237
 (denuntiator) denunciatores 220
 (denuntio) denunciauerant 184; denunciasset 203, 210
 (depraedo) depredari 242; depredatum 111
 (detentio) detencionis 182; detencionem 246; detencione 313
 (determinatio) determinacionis 98
 (detestor) detestabile 102
 (detineo) detinuisset 173 detentus 342
 (Deus) Dei 62, 63, 104, 119, 127, 222, 261; Deo 13, 101
 (ditio) dictione 295
 dico 76, 322, 329, 340; dicit 276; dicebat 153; dicebatis 31; dicant 258, 280; dicitur 125, 150-151, 268; dicantur 284; dicendo 290; dicens 278; dicentes 100; dictus 4, 75, 157, 161; dicta 42, 201, 215; dictum 40, 87, 218; dicti 142; dicto 151, 226
 (dicto) dictata 37; dictatam 121
 (dies) die 15, 35, 114, 149, 164, 168, 177, 236
 (différo) differentes 39
 (dignitas) dignitatis 90, 335
 (dilatio) dilacione 79
 (diligentia) diligencia 351
 (discretio) discrecionis 331
 discretus 4, discreto 55, 191
 dispendium 231; dispendia 314
 (dispono) disposuissem 165
 (disputatio) disputationis 98
 (distingo) districti 273
 (dites) ditibus 214
 (diversus) diuersis 39
 (divinus) divino 326-327
 (dico) dixi 77, 79; dixerunt 259; dixissent 66; dixisse 189;
 (do) dedit 232; detis 349; dederint 323; data 314
 (doceo) docti 292, 294
 (doctor) doctoribus 73, 304-305
 dolose 24, 251, 272
 dolosus 275
 dominus 68, 78; domini 1, 20, 22, 31, 50, 54, 59, 109, 120, 122-123, 124, 131 133, 137; domino 49, 50, 51, 53, 54, 77, 144, 145, 160, 179, 180, 192, 193, 194; dominum 82, 108, 324; domine 129; dominis 141
 domus 81, 344; domo 24, 341, 342
 (draco) draconis 224
 (dubium) dubio 222
 (diocesanus) Dyocesanus 328
 (Dyonisius) Dyonisii 21
 (*ebdomada*) ebdomadam 93
 ecclesia 142, 146; ecclesie 71, 139, 158
 ego 19, 70, 75, 84, 128, 157, 161, 184; michi 46, 73; mihi 24, 28, 35, 36, 49, 112, 113, 116, 118, 129, 222, 229, 239, 308, 349; me 15, 17, 29, 31, 55, 57, 59, 63, 86, 110, 118, 120, 128, 129, 169, 170, 172, 174, 177, 179, 220, 226, 242, 247, 249, 251, 258; me- 354
 (elevo) elatis 304
 (eligo) eligi 347
 (eloquium) eloquia 289, 298; eloquiorum 271
 (emenda) emandam 113, 118, 140
 (emendo) emendari 312
 (eminentia) eminentia 335
 (emineo) eminent 211
 enim 9
 (eo) irem 170; iuissem 172 isse 325
 (episcopus) episcopi 16, 120, 131, 133, 137, 143, 249; episcopo 77, 197; episcopum 40, 59, 82, 165, 197, 265
 (equitatura) equitaturis 175

- (erroneus) erronea 202; erroneum 205, 274; erroneos 198; erroneis 40
 et 3, 5, 8, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 20, 24, 25, 26, 30, 32, 36, 37, 38, 39, 45, 49, 50, 51, 52, 53, 55, 56, 57, 58, 59, 62, 65, 66, 68, 73, 74, 76, 82, 83, 85, 86, 89, 91, 92, 97, 98, 101, 104, 107, 110, 112, 120, 122, 123, 126, 129, 130, 133, 134, 135, 136, 139, 141, 143, 148, 149, 152, 154, 157, 158, 162, 164, 172, 174, 175, 179, 180, 181, 185, 187, 188, 191, 192, 193, 194, 195, 197, 200, 201, 204, 206, 209, 214, 222, 226, 227, 231, 233, 240, 241, 248, 249, 250, 252, 254, 265, 267, 268, 281, 284, 286, 291, 295, 299, 302, 303, 304, 307, 308, 312, 314, 319, 320, 322, 324, 326, 328, 331, 336, 339, 340, 342, 343, 346, 348, 353, 354, 355
 etiam 40, 136, 190, 206, 322, 329, 340
 (evangelicus) evangelicam 204
 (evangelium) evangelium 185, 203
 (eventus) euentibus 186-187, 188
 euidens 225
 ex 84, 91, 108, 122, 172, 220, 227, 236, 238, 276, 283, 311, 322, 353
 (examen) examini 85
 (excellentia) excellencie 107, 309
 (exclamo) exclamare 126-127
 (excogito) excogitati 36
 (excuso) excusaret 332
 (execussio) execussionem 247, 308
 excutere 12
 exemplar 113, 152, 235-236
 (exerceo) exercebore 128
 (existo) existens 241
 (experimentum) experimento 64
 (expono) exposuerunt 285, 288; exposuerint 298-299; exponi 284, 288, 298; exponendo 294
 (expositor) expositores 285, 293; expositioribus 287
 expresse 37, 216, 290, 296
 (exprimo) expriment 255; exprimi 324
 (exsto) exstat 199
 (extraho) extrahantur 284; extracti 29
 (*facio*) facit 126; fecit 6, 169, 196, 197; fecerunt 128; fecistis 28; faciam 243; faciet 337; facient 124; faciatis 113, 117-118, 312, 351, 354; facere 258, 344, 351; facerem 46; faceret 239; fieri 8, 135; fiet 279; factus 82; facte 6; factam 167, 229; facto 180; factis 176
 (facultas) facultate 140, 154
 (falsus) falsum 268, 272, 273
 (famulus) famulum 104
 (fero) feret 316
 (festinus) festinam 233
 festum 164-165
 (fideiubens) fideiubentibus 179
 (fideiussorius) fideiussoria 178
 (fidelis) fidelium 333; fidelibus 208
 (figo) fictus 206-207
 fides 242; fidei 112, 119, 152, 262, 286; fidem 185, 203, 204, 243, 351
 (filius) filium 212
 (fingo) fingit 210, 221; finxerunt 272
 (flecto) flexo 170
 (finis) finem 355
 (fluctuo) fluctuante 46
 (fluentum) fluenta 92
 (fomentum) fomenta 92
 forma 9; formam 35, 124, 350
 forte 329
 (foveo) fouere 101
 (Francia) Francie 51, 109, 341, 344
 (francus) francorum 161
 (Franciscus) Francisci 63
 (frater) fratrem 213
 (frequentatio) frequentacione 103
 frequenter 13
 (fugitivus) fugitiuus 174
 (fulgor) fulgore 214-215
 (fundamentum) fundamento 83-84
 (fundo) fundatur 302-303; fundatum 289-290
Gaufridus 157; *Gaufridum* 122

- gemma* 333
 (genus) genere 269
 (Gerardus) Gerardo 52
 (gero) gerebat 62
 (gigno) genui 70
 (gladius) gladio 216
 gradus 90
 gratia 26, 222
 (gravis) graui 178; grauia 324
 (guerra) guerram 316
- habeo* 12; habere 131
 (habitatio) habitacione 103
 habitator 4, 75
 hebes 331
 hic 340; hec 94, 310, 349; hoc 154, 276, 303; hac 9
 hinc 56
 homo 11; hominis 295-296; hominem 102; hominum 11, 47; hominibus 96, 102
 (honestas) honestatis 266; honestate 172
 (honor) honori 230; honorem 347
 hora 15
 (horreo) horrenda 281
 (hostilis) hostilem 317
 (humanus) humano 327
 (humilis) humili 94; humilibus 303-304
 (humilitas) humilitatis 62
 (hypocrita) ypocrite 221
- (iaceo)* iacentes 30
 iam 320
 ibidem 87, 276, 277, 283
 (idem) eadem 176; eundem 84, 197, 226; eiusdem 2, 51, 315; eidem 167, 232, 313, 323; eisdem 61, 148, 155
 ideo 13, 82, 131
 (idus) ydus 138
 igitur 72, 200, 220, 275, 293, 310
 ignarus 275
 Ihesu 208
 ille 61, 284; illud 184; illius 252; illi 134, 220; illum 109; illorum 299; illis 210; illos 324; sibi 210; se 109
 illustris 162
 (imitatio) immitacione 100-101
 immediate 57
 (immundus) 266
 (imo) ymo 170, 252, 287
 (impedio) impediuit 246-247; impedierit 308; impediendo 232
 imperite 217
 (impertior) impertitur 222
 (impetus) impetu 99
 impie 25
 (impono) imponere 355
 (impugno) impugnant 215; impugnare 88, 219; impugnandi 44; impugnandos 196
 (impulsus) impulsum 331
 (impurus) impura 223
 in 1, 3, 5, 6, 21, 24, 26, 30, 36, 37, 43, 69, 78, 81, 91, 95,
 inanis 83
 (incarcero) incarcerari 60, 81; incarcerasse 227; incarceratus 342
 (incendo) incendisse 325
 (inchoo) inchoans 218
 (inclitus) incliti 162
 inconueniens 286, 287-288, 297
 (inculpo) inculpate 346
 (incumbo) incumbat 47
 inde 21, 24, 56, 135, 346, 348
 (indictio) indictione 2, 148
 (indigeo) indiget 334; indigebat 171
 indubitanter 337
 (infallibilis) infallibili 187
 (infamis) infamem 104
 (infero) intulit 231; illatum 313
 (informatio) imformacionem 344
 (informo) imformarem 45
 (infrascriptus) infrascripta 6; infrascripti 7; infrascriptorum 3; infrascriptis 143
 (ingero) ingessit 230
 (ingredior) ingredi 301-302
 (inimicus) inimicum 119
 inique 250
 (iniquitas) iniquitatem 127

- (iniquus) iniquo 133
 (iniuria) iniuriam 229, 261; iniuriis 319
 (iniuriosus) iniuriosum 118
 iniuste 343
 (iniustus) iniusta 313; iniusto 133
 inmediate 330
 innocens 126; innocentem 214
 (insidia) insidiis 213
 (insideo) insitum 12
 (insto) instans 79
 instanter 43
 instrumentum 199; instrumento 7, 243-244
 insuper 61, 108, 230, 353
 (intellectus) intellectum 29, 30, 271
 (intelligo) intelligent 292, 295
 (intercurro) intercurrebant 56
 (interesse) 158
 (interficio) interficiant 214
 (interrogo) interrogantibus 71
 (intro) intratis 301
 (intueor) intuentibus 270
 (inveho) inuehi 89
 inuidia 223
 (involvere) involutum 173
 ipse 20, 65; ipsa 288, 303; ipsius 347, 353; ipsi 272; ipsum 86, 90, 153, 166, 170, 186, 225, 228; ipsorum 372; ipso 42, 83, 194, 274, 336;
 irrationabiliter 307, 343
 (irrequisitus) irrequisita 308
 (irrideo) irridendo 65
 irrisor 275
 irritus 83
 (is) ea 18, 46, 158, 263, 282; id 97, 267; eius 13, 58, 86, 177, 232, 312, 332, 341; ei 184, 350; eum 164; eam 8, 134, 253, 294; eo 6, 118, 189, 203; eorum 267, 277, 354; eis 69, 92; eos 250, 266
 (iste) istud 290; isti 124
 iter 57, 165, 355
 iterum 26, 49, 234, 245, 318
 (iudex) iudicis 262
 (iudico) iudicaretur 278
 iudicium 32, 216; iudicio 58, 85, 125, 133, 187, 206, 279
 (iuramentum) iuramento 255, 273
 iurgalariter 27
 (iuro) iurauerim 84
 iuste 257
 (iustus) iusta 228
 (iustitia) iusticie 265, 337
 iuxta 32, 48

 (*lapsus*) lapsu 48
 (latebrosus) latebroso 212-213
 (legatio) legacionis 232, 241, 247, 308; legacioni 316, 355; legacionem 168
 (lego) legerem 79, 254; legere 120, 249; legi 28, 196; legendo 77, 80; lecta 123; lectis 254
 letanter 20
 leuis 332
 (lex) legis 300; legum 147
 (libellus) libello 184
 liberaliter 113, 152
 (libra) librarum 178
 (liceo) licet 11, 19, 43; liceat 325, 332
 (licentia) licenciam 163
 Ligator 157
 (limo) limetur 99
 littera 166
 (livor) liuoris 223
 (locus) loco 49
 (loquor) loqueretur 154; loquentem 217

 (*macula*) maculam 229-230
 magis 125
 magister 4, 75, 161; magistri 183, 200, 207, 221, 257; magistro 52, 139, 147, 151; magistrum 115, 122; magistrorum 61, 189, 246; magistris 74, 139, 140, 146, 154, 305; magistris 95
 (maiestas) magestati 234, 245; magestatem 310; magestate 107, 309
 malicia 223-224
 mandatum 169-170; mandati 166; mandatis 128

- (mando) mandauit 9
 mane 164
 (manerium) manerio 137
 (manus) manum 9, 135; manu 7, 253;
 manibus 79
 Marcay 53, 193
 (mater) matris 212
 maturitas 96
 maxime 338
 mecum 3554
 (meipse) meipsum 86
 (membrum) membra 224
 mendax 206; mendacem 186, 202,
 225-226, 210, 213
 (mendacium) mendacia 210, 213
 (mendico) mendicatis 334
 (mendosus) mendosam 250
 (mens) mentem 336, 332
 mensis 99
 (meus) mea 14, 236, 253, 351; mei
 3, 7, 313; mee 182, 247, 251;
 meum 85, 115, 165, 235, 236;
 meam 45, 112, 114, 167, 353;
 meo 29, 69, 159, 196, 259; mea-
 rum 227, 313-314; meas 354;
 meis 79, 111, 175
 (mille) milium 178
 (miles) milite 50, 53; militibus 193
 (millesimus) millesimo 2
 (mina) minis 249
 (miror) mirum 302
 (mitto) misit 110; miserit 348; mit-
 tere 348; mittebatur 37; missus
 238; missum 109
 modestia 96
 modo 33, 42, 44, 226
 (moleste) molestius 316
 (Monspessulanus) Montispessullani 4-5,
 75-76
 (mordeo) mordent 215
 (motus) motu 106
 (moveo) mouentes 65
 multiplex 291
 multipliciter 294
 (multus) multo 293; multis 189
 murmur 13; murmure 212
 (murmuro) mutmurante 45
 Nam 190, 207, 211, 258, 268
 Narbonensis 176; Narbonensi 50, 54-
 55, 144, 145, 180, 191, 192
 Narma 51, 181, 194
 (nativitas) natiuitate 2
 ne 318, 346
 nec 12, 45, 80, 84, 102, 103, 118, 119,
 212, 213, 237, 251, 257, 261, 262,
 271, 273, 278, 280, 287, 292, 300,
 301, 302
 nedum 341
 (nego) negaverunt 189-190
 negligencia 346
 (negotium) negocia 232; negociis 96,
 105, 167
 neque 177
 (nequam) nequissimi 224
 nescio 22
 (neuter) neutrum 209
 nichilominus 21-22, 64
 (Nicholaus) 146
 nihil 270
 nimis 228, 340
 nisi 80, 177, 183, 270, 295
 (nobilis) nobili 145; nobilibus 192;
 nobilissimo 144
 (Nogaretus) Nogareto 180, 193; Nago-
 reto 50
 (nolo) noluitis 46; nolitis 99; noluis-
 sem 60
 (nomen) nomine 1
 non 11, 28, 67, 68, 69, 79, 101, 104,
 106, 111, 118, 130, 161, 169, 174,
 175, 190, 198, 201, 211, 215, 221,
 227, 229, 241, 251, 261, 262, 281,
 283, 286, 320, 323, 332, 334, 335,
 341
 nondum 217
 (nos) nobis 337
 (nosco) nouerunt 129; noscantur 325
 noster 334; nostrum 324; nostri 288,
 299; nostro 230
 nota 96
 notarius 158; notarii 3, 7
 (notificatio) notificacionis 345
 notifico 14, 163, 234, 245; notiffican-
 dum 35

- (notitia) noticiam 301
 (noto) notauerat 196
 (notulus) notulos 196
 nouitas 281, 286; nouitates 280
 nouiter 284
 nouus 340; noua 4, 52, 75, 161, 283;
 nouum 302
 (nox) noctis 173; nocte 176
 nullus 83, 277; nullo 269, 326; nullis
 326
 (numerus) numero 299
 nunc 84, 91, 288
 nuncius 117, 162, 174, 238, 241, 312,
 315, 342; uncius 105, 109, 117
 nuper 15, 77, 130

 (*obiectum*) obiectis 39
 obiurgor 13
 obliuiose 66, 67
 obprobrium 11
 (obsto) obstat 280; obstantibus 175
 (obtineo) optinere 328
 (occasio) occasionem 323
 (occulto) occultis 214
 (october) octobris 138
 (odium) odio 227
 (offero) offerentes 57
 Officialis 168, 206, 210, 221; officiali
 141, 194; officialem 23, 202, 225,
 237, 247, 265
 (omnis) omni 78; omnes 94, 188, 292;
 omnia 123, 306, 310, 349; omni-
 bus 72, 96, 104, 110-111
 omnino 107, 204, 309, 333
 (oppono) oppositum 278
 opus 84; opere 29, 196, 201
 opusculum 151, 218, 289; opusculo
 69, 259, 270, 280
 orbis 160
 (ordinacio) ordinacionis 78; ordinacio-
 nem 252; ordinacione 36-37
 (ordino) ordinaueritis 59; ordinati 36;
 ordinatam 121, 250
 (origo) origine 102
 (orno) ornant 336
 (ostendo) ostendit 225; ostendere 257

 P. 139
 palam 89, 200, 218
 papa 334
 (pario) peperisse 325
 (paro) parata 73; paratus 32, 42, 57,
 86, 343, 355; paratum 32
 Parisiensis 16, 137, 139, 150, 168, 234,
 249; Parisiensem 23, 104; Pari-
 siensi 138, 141, 142, 195, 197;
 Parisienses 265
 Parisius 15, 74, 137, 246
 (pars) partem 317; parte 108, 122,
 142, 167, 236, 239, 311, 322, 353
 (parvulus) paruulos 68, 101
 pascha 93
 (passibilitas) passibilitatem 24-25
 (Passus) Passu 21
 patet 202, 220, 270, 275, 296
 (patior) pateretur 241-242
 (pater) patris 16, 176; patre 54, 144,
 191; patres 288, 299
 (pax) pacis 326
 (peculium) peculio 267
 pena 178
 (penitentiarius) penitenciaro 141
 pepere 325
 per 9, 29, 36, 37, 59, 82, 115, 120, 135,
 169, 176, 197, 236, 237, 242, 247,
 250, 279, 290, 294, 314, 316, 320,
 342
 (percipio) percipiebam 61
 periculum 338-339
 (peritus) peritis 300
 (permitto) permittitis 301
 (perniciosus) perniciose 24; perniciose
 80
 (perpetratio) perpetracione 103
 (persona) personam 353; personas 320
 (pertineo) pertinentis 232, 269; perti-
 nentibus 167
 (pertracto) pertractari 264
 (pertranseo) pertransibunt 291
 peruietas 336
 (pestiferus) pestifera 224
 (peto) pecii 116; peterem 43
 (phariseus) 223
 Pictaui 115-116

- (plenus) plenam 113, 118, 239
 plenarie 312
 plenitudo 336
 plus 324; plurimi 291; pluribus 148, 181, 195
 potius 263, 281
 (Poilacus) Poilaco 53
 (pono) ponunt 211; posuit 78; posuisset 253; posito 260
 (pontifex) pontificis 91; pontificem 58; pontificum 333-334
 possum 12, 350; possunt 257; potui 131; poterunt 327; possit 346; possint 298; posset 278, 324; potuerint 258
 post 93, 164, 245
 postmodum 64, 173, 188, 248
 (postpono) postposita 79, 107, 309
 postquam 286
 (potestas) potestate 295
 (praebeo) prebet
 (praecedo) precedenti 168; precedentes 285
 (praecipio) preceperunt 253
 (prex) preces 170, 235
 precipue 94
 (praedico) predixerit 293; predictus 153, 210; predicta 26, 81, 142, 154, 207; predictum 247-248, 258, 289; predicti 44, 137, 257, 322-323; predictam 245; predicto 270; predictorum 247-248; predictis 220
 (praefigo) prefixa 35
 (praeiudicium) preiudicium 261
 (praemitto) premissa 148; premissas 124; premissis 158
 presencia 3; presenciam 15-16, 91, 120, 131, 248, 248-249, 262
 (presens) presentis 311, 345; presenti 8, 76, 134-135, 136; presente 21, 189; presentibus 49, 74-75, 143, 156, 179, 190
 presertim 282
 (praeservo) preseruare 47-48
 (praeses) presidis 170
 (praesto) prestat 69; prestita 178
 (praetendo) pretendit 182
 preter 94
 (praetereo) preteritis 18
 primo 93
 princeps 347; principis 105-106, 162; principum 160, 306
 (privilegium) priuilegio 326
 (privo) priuatum 27
 pro 57, 84, 105, 118, 142, 179, 240
 (probabilis) probabile 100; probabilis 72
 probabiliter 270-271
 (probatio) probacionis 269
 (probo) probat 186; probare 278; probantur 282
 (procedo) procedere 89
 processus 82; processum 133, 258; processu 201
 procul 221-222
 prodicionaliter 23, 168-169
 (professor) professore 147
 (prohibeo) prohibere 296
 (promitto) promissi 41
 pronuntio 76-77; pronunciaui 80; pronunciari 197
 propheta 67
 propono 163; proposui 306; proposita 56; proposito 217
 proprie 268
 (proprius) propriam 336
 propter 22, 24, 81, 166, 264, 310
 (prosecutio) proscissionem 233
 (prosequor) prosequantur 224; prosequi 101
 (protectio) protectionis 242; protectioni 86
 (protestatio) protestacionis 345; protestacione 136, 311
 protestor 76, 322, 329; protestans 315; protestando 76, 240, 318; protestatus 5
 protinus 243
 prouidus 3
 provoco 91; prouocauit 5
 prout 6, 159
 (proximus) proximi 262; proximo 156; proximorum 100

- (prudentia) prudentie 347
 (publicatio) publicacionem 41
 (publico) publicauī 159
 publicus 158; publici 339; publice 89, 98, 218; publicum 199; publicam 124-125, 350; publico 7, 243
 (punio) punire 321
 pure 23, 263, 264
- (*quantus*) quantum 229, 230, 231
 (quarto) III° 138
 (quartus) quantam 92
 (quaternus) quaternum 235
 quatuor 183
 -que 90, 182, 291
 qui 23, 55, 61, 109, 110, 125, 126, 129, 156, 202, 211, 214, 275, 297, 300, 334, 336, 349, 354; que 18, 159, 172, 263, 276, 277, 282, 303, 306; quod 15, 19, 26, 28, 36, 40, 43, 57, 58, 61, 64, 67, 70, 73, 77, 95, 97, 112, 118, 152, 153, 154, 163, 170, 174, 184, 201, 203, 206, 220, 231, 232, 234, 239, 241, 245, 254, 259, 260, 266, 267, 269, 273, 275, 276, 280, 285, 288, 296, 297, 312, 315, 319, 322, 329, 340, 341, 347, 349, 351, 353; cuius 186, 254, 289; cui 235, 329; qua 15, 81, 114, 115, 236, 257, 350; quam 78, 112, 222, 230, 285, 298, 307, 316, 324; quo 13, 22, 29, 30, 32; quorum 209; quibus 22, 43-44, 198, 243, 299; quos 28, 196, 210, 220, 265; quas 124
 quia 30, 67, 69, 127, 130, 169, 183, 188, 204, 255, 277, 300
 (quicumque) cuiuscumque 90; quocumque 44; quorumcumque 87; quibuscumque 9, 135; quoscumque 89
 quidam 65, 272; quedam 185; quemdam 235; quodam 184; quadam 37
 quidam 65, 272
 quidem 67, 188
 quidquid 204; quicquid 77
- (quilibet) cuiuslibet 331-332; quamlibet 19
 quin 296
 quinque 183
 (quisquam) quicquam 45-46, 271
 quoniam 170-171, 281
- (*rabidus*) rabido 106
 (ratio) rationibus 87
 (radix) radice 283
 (radius) radii 208
 (Radulphus) Radulpho 141
 (Raimundus) Raimundum 115
 (ratio) rationis 187, 206, 216, 336; rationem 257; ratione 119, 281; rationes 43; rationibus 218
 (rationabilis) rationabili 42, 228
 (realis) reales 207
 (recipio) recepistis 27; recepissem 164
 (reclamo) reclamantem 174
 (recolo) recolens 19, 26,
 (recordor) recordati 67
 (reddo) reddidit 238; reddere 237; redderet 239; redderetur 237
 (redeo) redeundi 164
 (redigo) redigatis 125
 (refero) retulit 21; referentes 56
 regalis 107
 (regius) regie 245
 (regnum) regni 111, 243, 317, 342, 344; regno 341, 342
 (relaxo) relaxare 177
 (remedium) remedia 327
 (Remensis) Remensi 170-171
 (remitto) remittere 110
 renouo 134; renouauit 8
 (reparo) reparari 314
 (repentinus) repentino 253
 (repugno) repugnat 286
 (requesta) requestas 124
 requiro 108, 117, 122, 318, 349, 353; requisitus 150; requisita 106-107; requiro 94, 311; requirit 97; requisierim 238; requisitus 236; requisito 252
 (requisitio) requisicionis 345; requisicione 175

- res 354; rei 254, 320; rerum 227, 313; rebus 111
 (respondeo) respondit 153; respondere 71, 86-87
 (responsio) responsiones 123-124
 (restituo) restituatis 112; restitueret 151; restitui 116
 (restitutio) restitutionem 239
 retencio 73; retencione 240
 (retineo) retinuit 24, 174; retinuistis 33, 114; retineri 59
 (reverentia) reuerentiam 31-32, 172
 (reverendus) reuerendi 16, 176; reuendo 54, 143, 190
 reuenter 20
 rex 315, 346; regis 51, 54, 109, 123, 162, 311, 322, 342; regi 231, 323; rege 160
 (rogo) rogatus 159; rogatis 148
 (Romanus) Romane 158
 (Rosetum) Roseto 141
 ruina 48; ruinam 262
 (rumpo) rumpat 302
 rusticaliter 25

 (*sabbatum*) sabbati 164
 (sacer) sacra 289; sacri 283; sacre 298; sacrorum 271; sacris 287
 (saeculum) seculo 341
 saltem 255, 351
 (saluator) saluatoris 63
 (salvo) saluum 110
 (sanctus) sancti 21; sancte 157; sancto 287, 294, 297; sanctum 296
 (sanctitas) sanctitate 208-209, 211
 (sanus) sanum 271
 (sapiens) sapientem 348
 (sapientia) sapienciam 68
 scandalum 100, 211
 sciencia 291; sciencie 209, 214, 300; scienciarum 92, 336
 scilicet 63, 301, 327
 (scio) scire 285
 (scola) scolarum 103, 263
 scolastice 264
 (scolasticus) scolastica 264; scolasticos 23, 264-265
 (scribo) scripsi 158; scripseram 28, 185; scribere 126; scribuntur 276, 277; scripti 311; scripto 7, 76; scripta 37; scriptis 43, 132, 218; scriptos 31
 (scriptio) scripcionem 252
 scriptura 289, 293; scripture 30, 298; scripturam 112, 151, 350; scripturarum 304
 (scrutinium) scrutinio 98
 se 109
 secundum 28, 29-30
 (securus) securum 110
 secus 284, 298
 sed 29, 68, 70, 162, 190, 216, 221, 230, 263, 269, 278, 281, 292, 336
 (sedeo) sedent 213; sedetis 66; sedeam 70; sederem 70
 (sedes) sedis 86, 123; sedem 4, 132
 (semino) seminant 213
 sensus 334; sensum 304; sensu 330
 (sequor) sequenti 177
 (serenus) sereni 105; serenissimo 160, 306; serenissimum 106
 (series) serie 30
 (sermo) sermones 291
 sero 168
 (seruo) seruare 84
 (servus) servis 105
 seu 151, 327
 (saevio) seuiebat 64
 si 60, 258, 280, 284, 302, 316, 329
 sic 260
 sicut 208, 279
 (sigillum) sigillo 351
 (signaculum) signaculi 62
 (signo) signaui 159; signanti 65, 290-291
 (signum) signo 159
 (sileo) silere 216
 (similis) similibus 95
 (similiter) 117
 (simplex) simplicibus 303
 (singulus) singuli 188
 siue 76, 96, 228, 246, 343
 (socius) socium 115, 23
 (solido) solidare 47; solidarem 456

- (sollemnis) sollemnem 105; sollemp-
ni 201; sollempnes 320
(solus) solum 229, 295, 335
(sono) sonabant 29, 30
(sophisticus) sophisticis 173
(species) specie 38
(specula) speculam 66, 70
(speculator) speculatores 70
spiritus 67-68; spiritui 297; spiritum
296; spiritu 267, 287, 294
(spiro) spirat 68; spiret 296
(splendidus) splendidi 208
(spolio) spoliari 242; spoliatus 343;
spoliatum 111
(sto) stare 58
(statim) 355
statualis 331
status 90
(statutum) statuto 130
sterilitas 332
(strepitus) strepitu 97
studiose 98
(stultus) stultos 348
(stupefacio) stupefactum 17
sub 9, 178
(subditus) subditorum 326
(sublimitas) sublimitate 209
(submergo) submergendum 63
(subsequor) subsequens 187
(subsum) subsint 330
(successor) successores 223
(suffoco) suffocare 99
(suffragium) suffragiis 334
(suffultus) suffulta 281
(sum) est 204, 275, 281, 286, 287,
289, 302, 341; estis 67; sunt 67,
202, 263, 283, 290, 299, 354; eram
57, 174, 263; erat 73; erant 203;
fui 236; fuit 5; fuerunt 221, 255;
erit 291; fuerit 206, 342; fuerint
90, 338; sim 11, 241, 355; sit 83,
96, 101, 125, 295, 347; sint 38;
essem 42; esset 260; esse 31, 202,
225, 228, 297; fuisse 186, 209;
foret 330; forent 267; fore 32
(summus) summi 91; summum 58
super 17, 33, 66, 70, 167
(supero) superant 215
(superbus) superbi 127
(superior) superioris 132
(superluceo) superlucent 208
(supplicatio) supplicacione 94
(supplico) supplicando 349
supra 150, 156, 289, 318, 329
(supradico) supradicta 123, 210-211,
310, 316, 350; supradictum 40, 59,
83, 195, 237, 307; supradicto 201,
226; supradicti 95, 200, 255, 330;
supradicte 338; supradictis 72,
319; supradictos 314-315
(suscito) suscitant 212
(suus) sua 134, 273, 283; sui 111,
248; sue 152, 211, 333; suum
169; suam 151; suo 226; suorum
134; suas 235
(Symon) Symone 53, 193
(tabellio) tabellionis 9, 135; tabellio-
nem 349
talis 285
taliter 71, 96-97, 189
tamen 11, 38, 41, 46, 238, 260, 294
tandem 35, 302
tantum 292
(tantus) tante 347; tanti 240; tanto
84
(tardo) taretis 320
temerarie 31, 42, 198, 275-276
(temeraritas) temeraritates 126
temerarius 125, 278-279; temeraria
126, 260; temerarii 330; temerariis
39
temere 260
(temeritas) temeritates 338
(temperamentum) temperamenti 35-
36, 41
(tempero) temperare 38, 42; temperan-
di 33-34; temperandum 32
tempus 33; temporis 240; tempore
130
(tenebra) tenebre 17
(terminus) terminum 92
(terra) terre 160
(terror) terroris 17; terroribus 249

- (testis) testes 255; testibus 13, 143, 287
 (testor) testetur 280, 303
 testimonium 12; testimonio 175, 311; testimonia 129
 (testis) testium 3
 theologia 183, 207, 221, 246; theologie 140
 (theologicus) theologica 140
 (theologus) theologorum 14, 74; theologos 279
 (thesaurarius) thesaurario 147
 (Thiericus) Thierico 147
 (Tholosanus) Tholosanum 166
 (Thomas) Thome 165
 (timeo) timebam 81; timentes 129
 timor 16; timore 80
 titulus 266
 (totus) totum 117, 195; tocius 344
 (tracto) tractantes 56
 (trado) tradiderat 153
 (traho) traxistis 15, 119; trahendus 262-263; trahendo 248
 (tranquillitas) tranquillitatis 326
 (transeo) transirent 293-294
 (trecentesimus) trecentesimo 2
 tremor 16
 (tres) trium 178
 (tristis) tristes 222
 (tuus) tua 129; tuis 128
 (tumidus) tumidis 304
 tunc 18, 259
 (Thyarnus) Thyarno 52

ubi 100; *vbi* 68, 296
 (ullus) vulla 119
 unde 225, 264
 (universalis) vniuersalem 335
 (universitas) vniuersitate 333
 (unus) vnus 39; vnus 97, 99
 (urgeo) vrgebat 266
 (usque) vsque 173
 ut 20, 39, 44, 79, 97, 109, 117, 152, 161, 162, 183, 198, 214, 224, 237, 238, 258, 270, 272, 306, 312, 315, 318, 329; vt 113, 117, 123, 125, 150, 151
 (uter) utres 267, 302
 utilis 281

 (*vacuus*) vacui 267
 (valeo) valeat 126
 ve 300
 vel 12, 21, 33, 46, 48, 70, 89, 90, 106, 126, 215, 218, 227, 242, 261, 266, 272, 274, 275, 282, 295, 324, 327, 331, 344, 351; uel 80, 305, 325
 venerabilis 150; venerabilibus 138, 145
 (venio) venerunt 16-17; venissem 20; venturam 93
 (verbum) verbo 190; verborum 9-10; verbis 173; uerbis 22
 (vergo) vergeret 261
 veritas 186, 299; veritatem 204, 295, 320, 301; ueritas 225, 303; ueritatem 254-255; ueritate 298
 vermis 11
 vero 35, 69, 117; uero 217, 314
 (versus) uersus 165
 (verto) vertitur 100; vertibilis 331
 (verus) veri 207
 (vester) uestra 96, 239; vestri 26, 162; uestri 166, 243; vestre 60, 78, 112, 309; uestre 234, 242; vestrum 32, 318; uestram 310; uestro 194; uestrorum 326; uestris 193-194
 (vetus) ueteres 302
 vexillum 61-62
 (vexo) vexarentur 267
 (vicecomes) vicecomite 50, 145, 180, 192
 vicissim 56
 videlicet 15, 62
 (video) vidi 40; videtur 266; videbantur 44; videamini 319;
 (vigeo) uigent 92
 villa 4, 52, 75
 (vinum) uinum 302
 violencia 354
 (violens) violenta 114, 240
 vir 3, 150; viro 55, 191; viris 138, 146, 192

(vita) vite 211; uite 209	(voluntas) voluntati 60; voluntatem
vituperium 230, 313; vituperia 316;	114; voluntate 132
vituperiis 319	vos 22, 30, 58, 66, 94, 108, 117, 120,
(Vivariensis) Viuariensi 53	122, 318, 332; uos 29, 36, 37, 82,
(vocatio) uocationem 18	174, 238, 279, 349; vobis 14, 27,
(voco) uocauit 24; vocatis 143, 148;	31, 46, 119, 160, 300; uobis 55,
uocari 169, uocato 251	73, 163, 243, 306
(volo) uolo 135; vult 68; voluit 177;	
uoluit 8; voluerit 296; uolentes	<i>xiii</i> 2
89; uolencium 87	
(volumen) uoluminis 283-284	(<i>zelus</i>) zelo 22